

CRNA GORA

MINISTARSTVO FINANSIJA

Direktorat za ekonomsku i razvojnu politiku

**PROLJEĆNA ANALIZA MAKROEKONOMSKIH KRETANJA I STRUKTURNIH
REFORMI – 2020.**

Podgorica, jun 2020.

81000 Podgorica, ul. Stanka Dragojevića br. 2
tel: +382 20 242 835; fax: +382 20 224 450; e-mail: mf@gov.me

SADRŽAJ

UVODNE NAPOMENE	1
1 Makroekonomska kretanja.....	2
1.1 Najveća svjetska ekonomska kriza u novijoj istoriji	2
1.2 Ekonomski rast u 2019. iznad očekivanja	4
1.3 Inflacija determinisana cijenom nafte na svjetskom tržištu i usporavanjem ekonomske aktivnosti usljed pandemije virusa Covid 19.....	5
1.4 Uspješna 2019. godina na polju tržišta rada uvod u izazovnu 2020. godinu	6
1.5 Finansijski sektor karakteriše zadovoljavajuća likvidnost i adekvatna kapitalizovanost	7
1.6 Visok rast izvoza, podržan ekspanzijom turizma, generisao je smanjenje spoljnog deficita u 2019....	10
1.7 Trend rasta neto priliva SDI u 2019, i u prvom kvartalu tekuće godine, biće usporen pod snažnim uticajem pandemije.....	13
1.8 Javne finansije	15
1.8.1 Budžet Crne Gore i državni dug.....	16
2 SEKTORSKE POLITIKE	18
2.1 SEKTOR PREDUZEĆA.....	18
2.1.1 Privatizacija i javno - privatno partnerstvo	18
2.1.2 Biznis okruženje.....	19
2.1.3 Mrežne industrije	22
2.2 Tržište rada i socijalna zaštita	28
2.2.1 Tržište rada.....	28
2.2.2 Obrazovanje i istraživanje.....	28
2.2.3 Penzijski i zdravstveni sistem.....	30
2.2.4 Socijalna zaštita	32
2.3 Prerađivačka industrija	33
2.4 Poljoprivreda i ruralni razvoj	34
2.5 Turizam.....	36
2.6 Zaštita životne sredine.....	38
2.7 Javna uprava.....	41

UVODNE NAPOMENE

Ministarstvo finansija, dva puta godišnje, priprema analizu makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi, u kojoj se analiziraju kretanja osnovnih makroekonomskih indikatora (BDP, cijene, tržište rada, monetarni i eksterni sektor), kretanja u javnim finansijama i sektorskim politikama. U skladu sa Programom Vlade za II kvartal 2020, ovom analizom prikazana su ekonomska kretanja u 2019. i prvom kvartalu 2020, pregled strukturnih politika i reformi ostvarenih u 2019. sa predlozima za njihovo unapređenje, u skladu sa kretanjima i potencijalnim izazovima iz domaćeg i međunarodnog okruženja, pri čemu su uvažavane preporuke Evropske komisije u vezi sa sprovođenjem i unaprjeđenjem reformskih mjera i politika.

1 Makroekonomska kretanja

Ekonomski rast u 2019. bio je iznad procjena i iznosio je 3,6%, vođen rastom izvoza i privatne potrošnje. Zabilježena je još jedna rekordna godina u turizmu, uz nastavak pozitivnih trendova na tržištu rada. Rast inflacije bio je umjeren, što je opredijelilo blagi rast realnih zarada u 2019. U prethodnoj godini, očuvana je stabilnost finansijskog sektora, smanjen je spoljni disbalans u međunarodnoj trgovini, dok je neto priliv stranih direktnih investicija bio relativno visok. Ekonomska kretanja u nastavku godine biće oblikovana pandemijom COVID-19 i sveukupnim odgovorom države na zdravstvenu i ekonomsku krizu.

1.1 Najveća svjetska ekonomska kriza u novijoj istoriji

Globalna ekonomska scena je od početka 2020. počela da pokazuje signale usporavanja, pri čemu su izgledi bili relativno optimistični u pogledu nešto bržeg rasta u narednom srednjoročnom periodu, uz rizike postizanja trgovinskih dogovora i smanjenja socijalnih i političkih tenzija širom svijeta. Evropska komisija, Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka su imale okvirni konsenzus realnog rasta svjetske ekonomije od oko 3% u 2020.

Međutim, pojava novog koronavirusa COVID-19 u Kini, i dalje postepeno širenje na druge kontinente, prvobitno Evropu, pojačalo je neizvjesnosti po osnovu kretanja globalne privredne aktivnosti. Uslijedile su određene preventivne mjere kako bi se epidemija u startu suzbila i kako ne bi imala jake nepovoljne efekte po javno zdravlje i nacionalne ekonomije. Međutim, proglašenje pandemije na svjetskom nivou koje je uslijedilo početkom marta 2020. ozbiljno je uzdrmalo globalni ekonomski poredak. Dio realne ekonomije je doživio veliki zastoj, globalna agregatna tražnja je drastično smanjena, privremeno su prekinute transportne rute i lanci snabdijevanja, dok su finansijska tržišta pratila razvoj situacije i reagovala sa ogromnim nepovjerenjem investitora i enormnim padom berzanskih indeksa širom svijeta. Uslijedio je i pad cijena brojnih primarnih proizvoda i sirovina, od kojih je značajan visoki pad cijena sirove nafte na svjetskim tržištima, koji je uslijedio ne samo kao direktna posljedica niže tražnje usljed novonastale situacije, već i kompleksne regionalne geopolitičke scene na kojoj su Saudijska Arabija i Rusija pokušale da odmjere snage u naftnoj proizvodnji otvarajući cjenovni rat uz značajno povećanje zaliha sirove nafte. Novo virusno oboljenje znatno se proširilo i na sjevernoamerički kontinent, uslijedilo je veliko ekonomsko zaključavanje na svjetskom nivou, okretanje prioritetima očuvanja zdravlja građana i stavljanja zaraze pod kontrolu, pa će aprilski podaci na globalnom nivou pokazati najgora očitavanja u indeksima industrijske proizvodnje i naročito uslužnim sektorima još od krizne 2009.

Situacija će usloviti značajne revizije naniže u pogledu svjetskog ekonomskog rasta, gdje je u međuvremenu postalo očigledno da nije pitanje da li će se globalna ekonomija naći u recesiji ili ne, već kolika će biti dubina te kontrakcije. Evropska komisija je u najnovijem proljećnom izvještaju¹ procijenila da će realni pad svjetske ekonomije u 2020. iznositi 3,5%, dok će sami pad Eurozone i EU iznositi 7,7% i 7,4%, respektivno. Italija će kao inicijalno evropsko žarište virusnog oboljenja, prema procjenama EK doživjeti ekonomski pad od 9,5%, dok će i druge evropske, naročito turističke destinacije poput Španije i Grčke pretrpjeti velike ekonomske štete. EK smatra da će investiciona ulaganja doživjeti ozbiljan, dvocifreni pad, privatna potrošnja će se znatno smanjiti i biće uslovljena opreznom potrošnjom i štednjom u ostatku godine, dok će svjetska trgovina zabilježiti pad više od 10%. Oporavak na svjetskom nivou će prema ovom izvještaju biti postepen i djelimičan, uz prognozu rasta od 5,2% za 2021.

---

¹ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip125_en.pdf

MMF također ima pretpostavke velikog pada globalne privrede u ovoj, i oporavka u narednoj godini, sa projektovanim padom od 4,9% u 2020, i rastom od 5,4% u 2021². Procijenjeni pad svjetske ekonomije u ovoj godini biće znatno veći od onoga koji je ostvaren u velikoj finansijskoj krizi 2009. (-1,5%), najviše usljed činjenice da se udio Kine u ukupnoj svjetskoj ekonomskoj vrijednosti u posljednjih desetak godina naglo uvećao. Kina će prema procjenama MMF-a u ovoj godini zabilježiti rast od 1,0%, budući da je teret zdravstvene i ekonomske krize podnijela ranije u odnosu na ostatak svijeta, tokom prvog kvartala godine, te ima osnova za oporavak u nastavku godine. Sveukupno, MMF je procijenio da će globalni BDP u 2020. i 2021. izgubiti kumulativno oko 12,5 triliona američkih dolara. U izvještaju MMF-a naglašeni su i rizici dalje eskalacije zaraze i nastavka restriktivnih mjera obustave poslovanja širom svijeta, te eventualni drugi talas epidemije u drugoj polovini godine.

Odgovor nacionalnih vlada širom svijeta bio je izdašan, uz ogromne fiskalne pakete podrške i stimulanse usmjerene na jednokratna davanja, zaštitu ranjivih kategorija stanovništva, subvencionisanje zarada i pomoći nekim ekonomskim sektorima vitalnim za očuvanje privrednih sistema. Osnovani su garantni fondovi za pomoć privatnom sektoru, brojne kreditne linije za likvidnost i očuvanje radnih mjesta malih i srednjih preduzeća, a monetarne vlasti širom svijeta su usvojile mnoštvo instrumenata u cilju upumpavanja velikih količina novca u ekonomski sistem, zajedno sa brojnim drugim mjerama i dostupnim monetarnim mehanizmima usmjerenim ka podržavanju oporavka.

Region Zapadnog Balkana će također značajno biti podložan ekonomskim neizvjesnostima uzrokovanim zdravstvenom situacijom, sa projektovanim recesijom u 2020, čija će jačina zavisiti od trajanja pandemije i stavljanja oboljenja pod kontrolu. Svjetska banka je još u prethodnom, jesenjem izvještaju nagovijestila rastuće neizvjesnosti po srednjoročne ekonomske izgleda regiona, budući da rast evropske ekonomije usporava i da se projektuje pad cijena osnovnih metala na svjetskim tržištima, značajni izvozni proizvod regiona. Sve ekonomije ZB ulaze u krizu sa različitim sektorskim kompozicijama i makroekonomskim parametrima. Radna mjesta će posebno biti ugrožena u zemljama sa visokom neformalnom i privremenom zaposlenošću, dok će zbog značaja turizma za cjelokupnu privredu, ekonomskom uticaju krize najviše biti izloženi Albanija, Crna Gora i Kosovo³. Fiskalni prostori u regionu za odgovor na krizu ostaju ograničeni, uprkos relativno snažnim prihodnim budžetskim performansama svih zemalja ZB tokom posljednjih nekoliko godina. Prema osnovnom makroekonomskom scenariju Svjetske banke, region ZB će u 2020. doživjeti privrednu kontrakciju od prosječnih 3,1%, što je skoro 7 p.p niže u odnosu na prethodnu projekciju⁴. U tabeli ispod dat je prikaz projekcija ekonomskog pada za zemlje regiona u 2020, i oporavka u 2021. od strane relevantnih međunarodnih institucija:

Tabela 1 Projekcije realnog rasta BDP-a za zemlje Zapadnog Balkana

Realni rast BDP-a, u %	Evropska komisija		MMF		Svjetska banka	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Crna Gora	-5,9	4,4	-9,0	6,5	-5,6	4,8
Srbija	-4,1	6,1	-3,0	7,5	-2,5	4,0
Albanija	-4,8	4,2	-5,0	8,0	-5,0	8,8
Bosna i Hercegovina	/	/	-5,0	/	-3,2	3,4
Sjeverna Makedonija	-3,9	4,0	-4,0	7,0	-1,4	3,7
Kosovo	/	/	-5,0	/	-4,5	5,2

Izvori: Svjetska banka - Redovni ekonomski izvještaj za zemlje ZB, proljeće 2020, MMF – Svjetski ekonomski izgledi, april 2020, Evropska komisija – Ekonomske projekcije, proljeće 2020

² <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOWupdateJune2020>

³ <http://documents.worldbank.org/curated/en/301261588088338100/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-Setting-the-Stage.pdf>

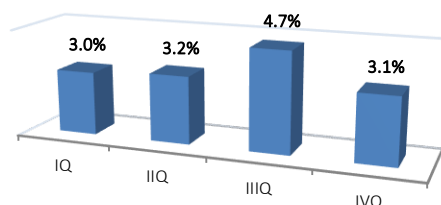
⁴ <http://documents.worldbank.org/curated/en/606131588087679463/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-Western-Balkans-Outlook.pdf>

1.2 Ekonomski rast u 2019. iznad očekivanja

Rast crnogorske ekonomije u 2019, prema preliminarnim podacima Monstata, iznosio je 3,6% realno, što je iznad inicijalne procjene od 3,1% predviđene posljednjim Programom ekonomskih reformi 2020-2022 i iznad projekcija svih međunarodnih finansijskih institucija, usljed ostvarene nešto slabije uvozne dinamike od predviđene.

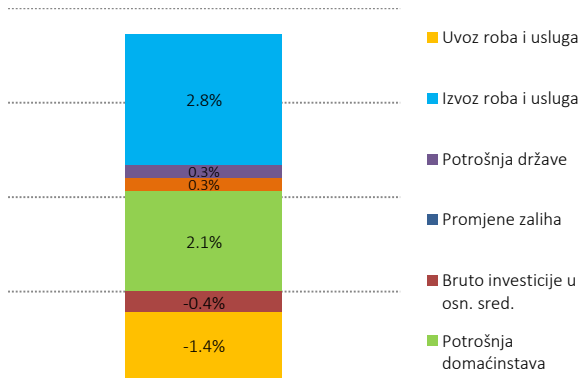
Bruto domaći proizvod Crne Gore je u 2019. iznosio 4,9 mlrd.€, pri čemu je stvoreno oko 245 mil.€ dodate vrijednosti više u odnosu na 2018, dok je posmatrano po kvartalima najveći rast ostvaren u trećem kvartalu godine u kojem je zabilježena snažna stopa ekonomskog rasta od 4,7%. Prosječna realna stopa rasta crnogorske ekonomije u posljednje tri godine iznosila je 4,4%.

Grafik 1 Realni rast BDP po kvartalima, 2019.

Najveći pozitivan doprinos ostvarenom rastu u 2019. dali su izvoz roba i usluga (2,8 p.p) i potrošnja

Grafik 2 Doprinos realnom rastu BDP-a u 2019, u p.p

domaćinstava (2,1 p.p), dok je najveći negativni doprinos ostvario uvoz roba i usluga od 1,4 p.p. Usljed snažnog rasta izvoza usluga, naročito turizma i transporta, visokog rasta izvoza roba, i shodno dinamici uvoznih tokova u zemlju, u 2019. je neto izvoz ostvario pozitivan doprinos realnom rastu BDP-a od 1,4 p.p. Visok rast privatne potrošnje u 2019. rezultat je pozitivnih kretanja na tržištu rada, ekspanzije kreditne aktivnosti, naročito ka sektoru stanovništva, kao i visokog rasta priliva po osnovu transfera iz inostranstva.

Turistički sektor je zabilježio novi rekord u 2019. sa ostvarenih 1,1 mlrd.€ ukupnih prihoda ili 9,7% više u poređenju sa 2018. Godišnji rast dolazaka i noćenja u kolektivnom smještaju je bio dvocifren, i iznosio je 20,1% i 11,2%, respektivno. Naročito je zapažena pogodna struktura u ostvarenim noćenjima, u kojima je povećano učešće turista iz Zapadne Evrope, pa su turisti iz Francuske, Njemačke i UK zbirno ostvarili skoro četvrtinu ukupnog broja stranih noćenja u kolektivnim smještajnim ugostiteljskim objektima, pri čemu su turisti iz ove tri zemlje zabilježili i najveće pojedinačno učešće u strukturi stranih noćenja, odmah iza Rusije i Srbije.

Nastavak visokog intenziteta rasta crnogorske ekonomije u 2019. rezultat je ostvarenog rasta u većini privrednih djelatnosti, pri čemu najbolje rezultate, uz pomenuti sektor turizma, bilježe građevinarstvo, saobraćaj, trgovina i poljoprivreda. Vrijednost izvršenih građevinskih radova u 2019. je veća za 10,7% u odnosu na godinu ranije, promet putnika na aerodromima je veći 8,1% u istom uporednom periodu, dok je promet u trgovini na malo zabilježio godišnji rast od 6%. Industrijska proizvodnja je u 2019. ostvarila pad usljed niže proizvodnje metalnog sektora, kao i smanjenog obima proizvodnje električne energije, čiji oporavak u posljednjih nekoliko mjeseci godine nije mogao da nadomjesti pad iz prve polovine 2019, uzrokovan nepogodnim vremenskim prilikama. Prodaja i otkup proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva su u 2019. veći za 0,5% u odnosu na prethodnu godinu.

Ekonomska kretanja u prvom kvartalu 2020. uslovljena su uvođenjem široke palete mjera privremenog ograničavanja kretanja i obustave rada dijela privrednih subjekata u toku marta, sa nepovoljnim pokazateljima poslovanja u ovom mjesecu. Martovski podaci kompenzovali su ostvareni rast u prva dva mjeseca i kvartalnu stastiku ipak opredijelili ka negativnim stopama rasta u nekim privrednim sektorima. Broj noćenja u turizmu, u kolektivnom smještaju, niži je 18,7% u odnosu na 2018, dok je sami mart zabilježio godišnji pad noćenja od 59,7%, dok je promet putnika na aerodromima u prvom kvartalu niži 11% u odnosu na isti kvartal 2019. Sektori građevinarstva, industrije i maloprodaje ostvarili su godišnji rast u prvom kvartalu 2020. Vrijednost izvršenih građevinskih radova veća je za 4,6%, industrijska proizvodnja je zabilježila rast od 12,9%, sa visokim ostvarenim rastom u svim podsektorima, dok je promet u trgovini na malo u prvom kvartalu veći 7,4% na godišnjem nivou. Prema preliminarnim podacima Monstata, u prvom kvartalu 2020. je ipak zabilježen realni ekonomski rast od 2,7% u odnosu na isti kvartal 2019, sa oko 27 mil.€ dodate vrijednosti više na godišnjem nivou. Najveći pozitivan doprinos rastu u prvom kvartalu dala je lična potrošnja domaćinstava (3,3 p.p). U istom periodu, stopa realnog rasta BDP-a u EU(27) iznosila je -2,5%.

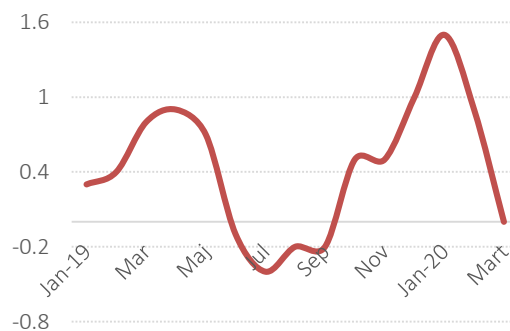
Konačni podaci za uporednu statistiku sa zemljama EU pokazuju da je bruto domaći proizvod po glavi stanovnika u 2018. u Crnoj Gori, prema paritetu kupovne moći iznosio 48% prosjeka EU, što je najviši postotak u regionu Zapadnog Balkana. Konvergencija ka evropskom standardu će ipak biti u drugom planu u ovoj i narednoj godini, budući da je glavni fokus na oporavku domaće ekonomije i zaštiti turističkog sektora kao vodeće strateške grane, kao i stavljanju akcenta na dugoročne privredne potencijale. Privremene mjere obustave poslovanja imaće duboke implikacije po crnogorsku ekonomiju u 2020, najviše po osnovu znatno slabije glavne turističke sezone, ali i posljedičnih efekata niže agregatne potrošnje u zemlji i predviđenog pada investicija, kao i izvoza i uvoza. Prema komponentama BDP-a, jedini realni rast očekuje se da ostvari državna potrošnja, koja će kao kontrakciklična teža biti usmjerena ka direktnoj budžetskoj podršci građanima i kompanijama sa svrhom lakšeg prevladavanja socio-ekonomskih posljedica krize.

1.3 Inflacija determinisana cijenom nafte na svjetskom tržištu i usporavanjem ekonomske aktivnosti usljed pandemije virusa Covid 19

Inflacija u 2019. godini u Crnoj Gori je niža od planirane najviše pod uticajem pada cijena sirove nafte na svjetskim tržištima i redefinisana akcizne politike na duvanske proizvode na domaćem tržištu, uprkos rastućoj zaposlenosti, blagom povećanju zarada i rastu cijena hrane.

Godišnja stopa inflacije kretala se od 0,3% u januaru do 0,7% u maju, nakon toga četiri mjeseca zaredom bilježi negativan rast. U decembru je godišnja stopa (CPI) iznosila 1,0%, dok je prosječna stopa za period januar-decembar iznosila 0,4%. Najznačajniji pozitivan uticaj na godišnju stopu inflacije u 2019. dale su cijene hrane i bezalkoholnih pića (1,1 p.p), dok su najznačajniji negativan doprinos imale cijene odjeće i obuće (-0,4 p.p.). Proizvođačke cijene u 2019. porasle su prosjeku za 2,4%, prvenstveno zbog rasta cijena u sektorima vađenja uglja. Izvozne cijene u 2019. bile su u prosjeku niže 2,0%, usljed pada cijena proizvodnje

Grafik 3 Inflacija, godišnja stopa CPI

hemikalija i hemijskih proizvoda, dok su uvozne u prosjeku rasle po stopi 1,4% usljed rasta cijena u sektoru vađenje rude metala.

Prvi kvartal 2020. karakteriše blagi rast potrošačkih cijena u uslovima rekordno niskih cijena nafte na svjetskim tržištima i zastoja ekonomije i prometa usljed restriktivnih mjera zbog pandemije Covida 19. Godišnja stopa inflacije u januaru (CPI) iznosila je 1,5%, februar 0,9%, dok su potrošačke cijene u martu 2020. ostale na istom nivou u odnosu na isti mjesec prethodne godine (hrana i bezalkoholna pića imaju pozitivan doprinos 0,52 p.p, dok je zabilježen negativan doprinos kategorije 'prevoz' od 0,36 p.p i kategorije 'stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva' od 0,22 p.p). Potrošačke cijene u periodu januar-mart tekuće godine, u poređenju sa istim periodom prethodne, u prosjeku su više za 0,8%. Cijene proizvođača industrijskih proizvoda u martu su rasle po godišnjoj stopi od 1,1%, izvozne cijene bile su niže 4,4%, dok su uvozne cijene u martu zabilježile godišnji rast od 0,4%. Potrošačke cijene su u aprilu i maju zabilježile godišnji pad od 0,9%, odnosno 1,0%, pa je prosječna inflacija za prvih pet mjeseci 2020. veća za 0,1% u odnosu na isti period prethodne godine.

Do kraja 2020. očekuju se blagi deflatorni pritisci na potrošačke cijene usljed znatno niže agregatne domaće i inostrane tražnje, nižih cijena određenih primarnih proizvoda na svjetskim tržištima poput sirove nafte i nekih prehrambenih proizvoda, kao i procijenjenog pada zarada u privatnom sektoru.

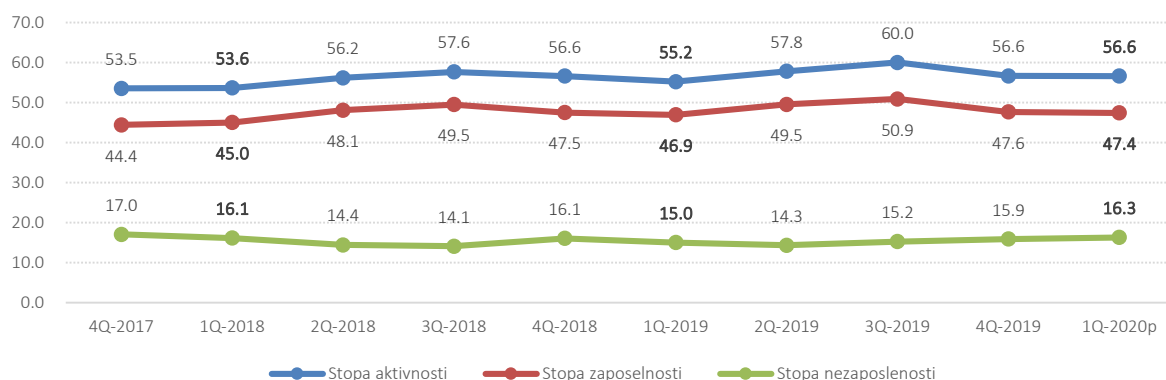
1.4 Uspješna 2019. godina na polju tržišta rada uvod u izazovnu 2020. godinu

U 2019. godini bila su prisutna pozitivna kretanja ka zapošljavanju i zapošljivosti mladih, ali su prisutni izazovi koji se odnose na nedovoljno visoku stopu aktivnosti radne snage i stopu zaposlenosti, dugoročnu nezaposlenost, strukturnu neusklađenost ponude i tražnje, dodatno pogoršane CoVID-19 krizom.

Prema podacima iz **Ankete o radnoj snazi**, u 2019. godini bilo je 287,3 hiljade aktivnog stanovništva, od čega 243,9 hiljada zaposlenih i 43,4 hiljade nezaposlenih lica. Stopa aktivnosti bila je 57,4%, stopa zaposlenosti 48,7%, a stopa nezaposlenosti 15,1%. Broj zaposlenih u odnosu na 2018. bio je veći za 2,7%, ali je i broj nezaposlenih povećan za 2,1%. Neaktivno stanovništvo u 2019. godini činilo je 213,1 hiljada lica, što je manje za 3,1% u odnosu na prethodnu godinu. Prema preliminarnim podacima za I kvartal 2020. godine, aktivnog stanovništva bilo je 283,2 hiljade: i to 237 hiljada zaposlenih i 46,2 hiljade nezaposlenih lica. Stopa aktivnosti za iznosila je 56,6%, stopa zaposlenosti je 47,4%, stopa nezaposlenosti je 16,3% i stopa neaktivnosti je 43,4%. Prosječan broj zaposlenih, **prema administrativnim izvorima**, u periodu januar-mart 2020. godine iznosio je 190.202 i manji je za 2,9% u odnosu na isti period 2019. godine. Pri tome, rast zaposlenosti zabilježen je kod 6 sektora djelatnosti, a u trinaest sektora je došlo do smanjenja zaposlenosti. Na evidenciji Zavoda za zapošljavanje na dan 31. mart 2020. godine nalazilo se 35.515 nezaposlenih lica, što je 2.827 lica ili za 7,4% manje u odnosu na isti dan 2019. godine. Registrovana stopa nezaposlenosti, posmatrana kao odnos broja registrovanih nezaposlenih lica i aktivnog stanovništva bila 15,3%, odnosno 1,2 p.p. niže u odnosu na isti dan 2019. godine. Na narednom grafiku vidi se dinamika kretanja stope aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti stanovništva tokom prethodnih deset kvartala. U odnosu na 1. kvartal 2018. i 2019. godine, u 1. kvartalu 2020. godine primjetano je značajno povećanje stope aktivnosti i zaposlenosti, te povećanje stope nezaposlenosti.

Grafik 4 Stopa aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti po kvartalima, u %

Izvor: Monstat

Uslijed epidemiološkog rizika CoVID-19, došlo je do privremene zabrane i ograničenja rada koja su pogodila veliki broj radnih mjesta. Posljednji podaci ZZZCG pokazuju privremeno povećanje stope nezaposlenosti na kraju maja na 18,2%. Usvojenim paketima i mjerama podrške privredi i zaposlenima u cilju ublažavanja negativnih efekata pandemije omogućena je podrška preduzetnicima i privrednim društvima za očuvanje radnih mjesta.

1.5 Finansijski sektor karakteriše zadovoljavajuća likvidnost i adekvatna kapitalizovanost

Bankarski sistem je tokom 2019 godine sačuvao stabilnost, što se ogleda kroz rast osnovnih monetarnih parametara, tako da uvođenje stečaja u dvije banke početkom godine nije imalo negativnih efekata na finansijsku stabilnost.

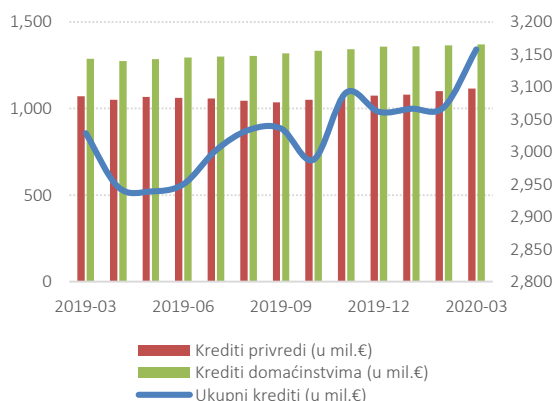
Bilansna suma banaka je iznosila 4.603,9 mil.€ na kraju decembra 2019. i ostvarila je rast od 4,5% na godišnjem nivou, dok je ukupan kapital povećan za 17,0% u istom periodu. U strukturi aktive banaka, dominantno učešće od 66,5% zauzimali su krediti, koji su iznosili 3.061,7 mil.€ i ostvarili su rast od 4,5% u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Kada se, zbog uporedivosti podataka, za decembar prethodne godine isključe dvije banke koje nijesu dio statistike za decembar tekuće godine, odobreni krediti banaka na godišnjem nivou su zabilježili rast od 11,7%.

U strukturi pasive, najveće učešće od 75,5% zauzimali su depoziti, koji su u decembru 2019. iznosili 3.475,8 mil.€, i zabilježili rast od 0,5% na godišnjem nivou. Kada se u decembru prethodne godine isključe dvije banke koje nijesu dio statistike za decembar tekuće godine, ukupni depoziti kod banaka na godišnjem nivou zabilježili su rast od 8,0%.

Nastavljen je trend pada nivoa loših kredita i kamatnih stopa. Nekvalitetni krediti su na kraju decembra 2019. iznosili 144,6 mil.€ i činili su 4,7% ukupnih kredita i na godišnjem nivou su zabilježili su pad od 26,5%. Prosječna ponderisana efektivna aktivna kamatna stopa je na kraju decembra 2019. iznosila 6,01%, i smanjena je za 0,35 p.p na godišnjem nivou, dok je prosječna ponderisana efektivna pasivna kamatna stopa iznosila 0,40% i bila je niža za 0,16 p.p u istom periodu.

Rast ukupne kreditne aktivnosti je nastavljen i početkom tekuće godine, tako da je u odnosu na kraj

Grafik 5 Ukupni krediti i struktura kredita, u mil.€

učešće od 70,3% imali su depoziti po viđenju, dok su oročeni depoziti činili 29,3% ukupnih depozita. Nekvalitetni krediti na kraju marta 2019. iznosili su 160,6 mil.€ i činili su 5,1% ukupnih kredita. Ukupni krediti na kraju aprila 2020. iznosili su 3,1 mlrd.€ i veći su 5,3% na godišnjem nivou, dok su ukupni depoziti od 3,3 mlrd.€ niži 0,3% u odnosu na prošlogodišnji nivo.

U cilju ublažavanja posljedica pandemije na život građana i stanje u privredi, CBCG je donijela Odluku o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja novog koronavirusa na finansijski sistem.

Prva mjera ove Odluke se odnosila na odobravanje moratorijuma u trajanju od 90 dana svim korisnicima kredita odobrenih od strane banaka, primaocima finansijskog lizinga i korisnicima kredita mikro-kreditnih finansijskih institucija.

Do 10.04.2020, odnosno za 20 dana primjene moratorijuma, prijavilo se ukupno 64,434 korisnika kredita, odnosno 52% fizičkih lica i gotovo 74% privrede. Iznos kredita za koje je predat zahtjev za moratorijum iznosi 1,31 mlrd.€, odnosno 46% ukupnih kredita u sistemu. Prema procjenama Centralne banke, uvođenje moratorijuma tokom marta, aprila i maja će uvećati likvidnost fizičkih i pravnih lica za oko 150 mil.€.

Druga mjera Odluke pomoći građanima i ekonomiji predstavlja odobravanje pogodnosti bankama iz člana 43 Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama. To se odnosi na odobravanje kredita za likvidnost i u periodu moratorijuma.

Od momenta uvođenja moratorijuma 21.03. do 17.04.2020. banke su odobrile 38,3 mil.€ kredita za 899 fizičkih lica i 132 pravna lica. U martu su banke odobrile 3,486 partija kredita za fizička lica i 282 partije kredita za pravna lica, odnosno 73,4 mil.€ ukupno.

Trećom mjerom Odluke se dozvoljava bankama da kroz odobravanje kredita ili na drugi način povećaju izloženost prema jednom licu, odnosno grupi povezanih lica, preko propisanih limita izloženosti (25% sopstvenih sredstava banke), uz prethodno odobrenje Centralne banke.

Ova mjera omogućava bankama da svojim klijentima, pravnim licima, čije je poslovanje pogođeno efektima koronavirusa, brzo obezbijede dodatna kreditna sredstva, naročito kada je poslovanje nekog pravnog lica dominantno usmjereno prema jednoj banci.

Sa ciljem pružanja dodatne podrške građanima i privredi, CBCG je razmotrila i preduzimanje dodatnih mjera. To se prvenstveno odnosi na produženje moratorijuma za najugroženije kategorije fizičkih i

pravnih lica počev od 1. juna 2020. godine. Imajući u vidu potrebu povećanja kreditnog potencijala bankarskog sistema, CBCG je smanjila stopu obavezne rezerve za 2 p.p i time oslobodila oko 70 mil.€ za potrebe kreditiranja.

Tržište osiguranja karakteriše stabilnost, čemu je doprinio kontinuirani rast bruto premije i jačanje likvidnosti osiguravajućih društava. Osiguravajuća društva su tokom 2019. ostvarila bruto fakturisanu premiju u iznosu od 94,8 mil.€, što predstavlja rast od 9,1% ili 7,9 mil.€ više u odnosu na 2018. Posmatrano prema grupama osiguranja, taj rast je rezultat rasta premije životnog osiguranja, koja je iznosila 17,1 mil.€ i povećana je za 12,5%, dok je bruto premija neživotnog osiguranja iznosila 77,6 mil.€ i ostvarila je rast od 8,4% na godišnjem nivou. Sektor osiguranja, koji čine devet osiguravajućih kuća, ostvarilo je u 2019. pozitivan finansijski rezultat od 9,3 mil.€.

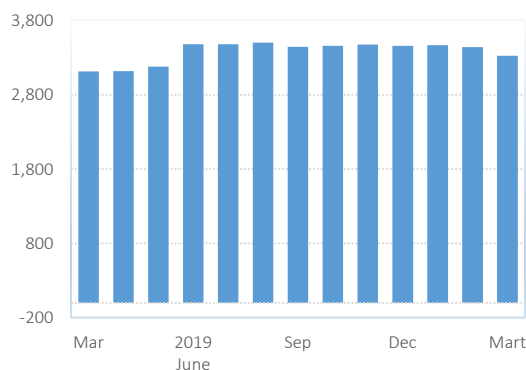
U prvom kvartalu 2020. bruto fakturisana premija je iznosila 24,8 mil.€ i povećana je za 12,2% u odnosu na isti uporedni period. U njenoj strukturi dalje dominiraju premije neživotnog osiguranja, koje iznose 82,3%, dok se na životno osiguranje odnosi 17,7%. Najzastupljenija vrsta osiguranja na crnogorskom tržištu je Osiguranje od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila sa učešćem od 31,0% u ukupnoj bruto premiji (7,7 mil.€).

Nastaviće se harmonizacija i implementacija regulatornog okvira za tržište osiguranja u skladu sa direktivama EU i međunarodnim standardima. Na osnovu procjene o mogućim negativnim efektima epidemije zarazne bolesti Covid-19 na poslovanje crnogorskih društava za osiguranje, njihovu solventnost, kapitalnu adekvatnost i likvidnost, Agencija za nadzor osiguranja je donijela preporuku osiguravajućim društvima da dobit ostvarenu u 2019, kao i akumuliranu dobit iz prethodnog perioda, ne raspodjeljuju za isplatu dividendi akcionarima, već da je prioritarno usmjere ka očuvanju i jačanju sopstvene kapitalne pozicije. Agencija će nastaviti intenzivno praćenje uticaja epidemije na stabilnost, pravilnost i zakonitost poslovanja subjekata nadzora, na osnovu čega će prilagođavati svoje regulatorne zahtjeve, u cilju zaštite javnog interesa i očuvanja stabilnosti tržišta osiguranja.

Tržište kapitala, i pored ostvarenih rezultata, još uvijek nema značajnijeg uticaja na finansijsku stabilnost. Tokom 2019. na tržištu kapitala je došlo do izvjesnog oživljavanja, tako da je ukupan promet ostvaren na Montenegroberzi iznosio 318,2 mil.€, što predstavlja rast od oko 170,8 mil.€ ili 115,9% u odnosu na prethodnu godinu. Zbog niskih kamatnih stopa na oročene depozite u bankarskom sektoru, berza je i u 2019. nastavila praksu kupovine državnih obveznica, kao alternativnog ulaganja sredstava. Povećanju prometa u 2019. najviše su doprinijele transakcije primarne prodaje Državnih obveznica, ukupne vrijednosti 142,6 mil.€, ili 45% ukupnog prometa, četiri blok transakcije akcijama emitenta Elektroprivreda Crne Gore AD, ukupne vrijednosti 110,0 mil.€, odnosno 34,56% ukupnog prometa i blok transakcija akcijama emitenta Societe Generale Montenegro AD, ukupne vrijednosti 35,6 mil.€, sa učešćem u ukupnom prometu od 11,20%.

U prvom kvartalu 2020. ukupan promet ostvaren na Montenegroberzi je iznosio 10,6 mil.€ i povećan je

Grafik 6 Tržišna kapitalizacija, u mil.€

za 8,8 mil.€ ili oko šest puta na godišnjem nivou. U martu 2020. godine na Montenegroberzi ostvaren je promet od 1,5 mil.€ kroz 279 transakcija. Ostvareni promet bio je za 8,5% veći nego u prethodnom mjesecu, a 45,6% veći u odnosu na mart 2020. Tržišna kapitalizacija na dan 31.03.2020. godine iznosila je 3.324,3 mil.€, i na godišnjem nivou bilježi rast od 6,9%. Berzanski indeks MONEX, čija je vrijednost na kraju marta 2020. bila 10.060,53 indeksnih poena, smanjen je za 5,4% u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Indeks MNSE10, koji rangira 10 najreprezentativnijih kompanija na crnogorskom tržištu, iznosio je 657,27

indeksnih poena i bilježi pad od 21,0% na godišnjem nivou.

U narednom periodu će se nastaviti dalje usaglašavanje regulatornog okvira sa propisima EU koja uređuje ovu oblast, koja će doprinijeti povećanju zaštite investitora i unaprjeđenju tržišta kapitala. Komisija za tržište kapitala će nastaviti sa primjenom novih pravila berze pripremljenih u skladu sa novim Zakonom o tržištu kapitala, kojim će se obezbijediti transparentnije i efikasnije funkcionisanje tržišta kapitala, bolja zaštita klijenata i adekvatniji nadzor u postupku primjene zakona.

1.6 Visok rast izvoza, podržan ekspanzijom turizma, generisao je smanjenje spoljnog deficita u 2019.

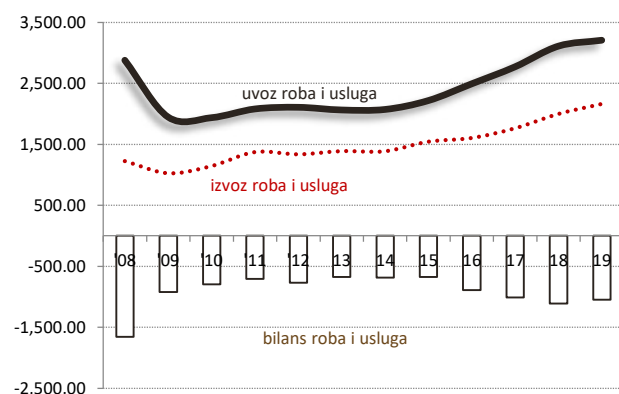
Deficit tekućeg računa platnog bilansa u 2019. se smanjio na 15,2% obračunatog bruto domaćeg proizvoda, sa 17,0% BDP-a u 2018. Kretanje deficita tekućeg računa je rezultat smanjenja negativnog salda roba i usluga, kao i povećanja suficita na računu sekundarnih dohodaka.

Relativno visok rast izvoza podržan ekspanzijom turizma, rezultirao je pozitivnim doprinosom rastu BDP-a od 2,8 procentna poena. Sa druge strane, usporavanje investicija i manja domaća tražnja uzrokovali su sporiji rast uvoza roba, ali budući da je obim uvoza šest puta veći od izvoza, povećao se i trgovinski deficit.

Spoljnotrgovinski deficit u iznosu od 2,1 mlrd.€ (42,1 BDP-a) i rastom od svega 0,8%, zadržao se na nivou 2018. Deficit robne razmjene pratio je usporeniju dinamiku rasta izvoza i uvoza roba. Izvoz roba je rastao znatno sporije (6,8%) u odnosu na prethodnu godinu (14,0%). U izvozu roba dominiraju aluminijum, električna energija, rude boksita, pluta i drvo i razni gotovi proizvodi. Godišnji pad izvoza aluminijuma iznosio je 14,6%, kao posljedica pada fizičkog obima proizvodnje komercijalnog metala (T ingoti) i berzanske cijene aluminijuma (USD/T) u prosjeku 15,0%. Negativni saldo električne energije od 3,3 mil.€, u najvećoj mjeri je posljedica tranzita električne energije i nepovoljnih hidroloških prilika. Izvoz mineralne rude boksita (95% u Kinu) povećan je 4,0%, plute i drva 21,8% i raznih gotovih proizvoda za dva puta u odnosu na 2018. Uvoz roba je rastao znatno sporije (1,8%) u odnosu na prethodnu godinu (10,8%), primarno zbog usporavanja investicione aktivnosti. U strukturi uvoza, vodeći proizvodi su mašine i transportni uređaji, nafta i naftni derivati, električna energija, proizvodi od metala i nemetalnih minerala, gvožđe i čelik, prehrambeni i razni gotovi proizvodi. Na drugoj strani, uvoz mašina i transportnih sredstava sa padom od 9,5% značajno je smanjio doprinos rastu ukupnog uvoza.

Suficit na računu usluga je povećan za 8,9%, kao rezultat rasta prihoda po osnovu putovanja - turizma i transporta. Procijenjeni prihodi od turizma u vrijednosti od 1,1 mlrd.€ u 2019. porasli su za 9,7% na godišnjem nivou i čine 22,4 BDP-a. Druga najvažnija prihodna stavka je transport u vrijednosti od 352,8 mil.€ i rastom od 11,3%. Rashodi na računu usluga bili su veći za 8,1%, prevashodno po osnovu

Grafik 7 Bilans roba i usluga, u mil.€

transportnih i ostalih poslovnih usluga. Rashodi po osnovu transporta iznosili su 295,5 mil.€ i povećani su za 16,8%, primarno zbog rasta troškova distribucije električne energije i vazdušnog saobraćaja. Rashodi po osnovu profesionalnih, konsalting, tehničkih, trgovinskih i ostalih poslovnih usluga u iznosu od 153,6 mil.€, povećani su za 18,2%.

Neto izvoz (robe i usluge) dao je pozitivan doprinos realnom rastu BDP-a od 1,4 procentna poena, podržan snažnim izvozom usluga i posljedično smanjenjem spoljnog disbalansa.

Na računu primarnih dohodaka suficit je smanjen za 69,4%, zbog brže dinamike rasta rashoda (17,0%) od prihoda (1,4%). Najveći dio prihoda odnosi se na kompenzacije zaposlenih u vrijednosti od 282,7 mil.€, uz godišnji rast od 4,3%. Rashodi po osnovu kompenzacija zaposlenih u vrijednosti od 66,8 mil.€, povećani su 22,0%, zbog isplata nerezidentnih lica angažovanih na izgradnji auto-puta i sezonskih radnika u sektoru turizma. Odliv po osnovu isplaćenih kamata na dug u vrijednosti od 166,4 mil.€, povećan je za 31,2% u odnosu na 2018.

Na računu sekundarnih dohodaka zabilježen je suficit u iznosu od 284,3 mil.€, što je za 7,3% više nego u 2018. Ostvareni priliv po osnovu ličnih transfera (doznaka) iz inostranstva u vrijednosti od 239,4 mil.€, bilježi rast od 4,9%. Ukupan priliv sektora države iznosio je 60,1 mil.€, sa povećanjem od 29,6% u odnosu na 2018.

Tabela 2 Tekući račun platnog bilansa u mil.€

	2019	januar - mart	januar – mart	Q1 2020/ Q1
A. TEKUĆI RAČUN (1+2+3+4)	-744,1	-316,5	-322,0	1.8
A.1. SALDO ROBA I USLUGA	-1,045,2	-383,4	-386,4	0.8
1. Robe**	-2,065,5	-409,2	-426,1	4.1
1.1. Izvoz, f.o.b.	465,5	101,2	95,4	-5.7
1.2. Uvoz, f.o.b.	2,531,0	510,3	521,5	2.2
2. Usluge	1,020,2	25,8	39,7	53.8
2.1. Prihodi	1,697,8	174,7	178,0	1.9
2.2. Rashodi	677,6	148,9	138,3	-7.1
3. Primarni dohodak	16,8	10,5	8,9	-15.1
3.1. Prihodi	307,9	84,2	73,8	-12.4
3.2. Rashodi	291,1	73,7	64,8	-12.0
4. Sekundarni dohodak	284,3	56,4	55,5	-1.6
4.1. Prihodi	369,0	74,0	74,2	0.3
4.2. Rashodi	84,7	17,6	18,7	6.4

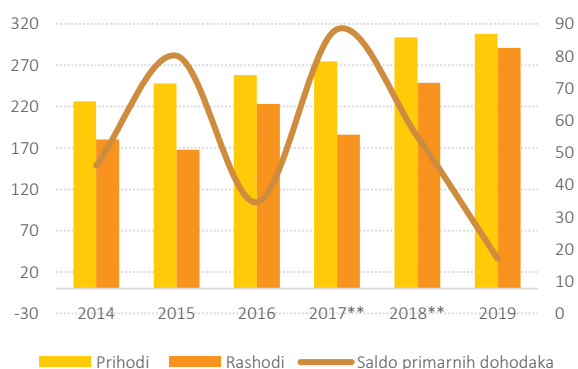
Izvor: Centralna banka Crne Gore

Deficit tekućeg računa u prvom kvartalu 2020. bilježi blagi rast od 1,8% u odnosu na prvi kvartal prethodne godine. Sporija dinamika ekonomske aktivnosti, opredijelila je manju ponudu i tražnju u prometu roba i usluga.

Spoljnotrgovinski deficit u vrijednosti od 426,1 mil.€⁵ je 4,1% viši u poređenju sa prvim kvartalom 2019. Smanjenje domaće i inostrane tražnje, uslovalo je pad izvoza roba od 5,7% i blagi rast uvoza 2,2%. Ostvareni suficit na računu usluga, primarnih i sekundarnih dohodaka pokrio je 24,4% spoljnotrgovinskog deficita, što je za 1,7 p.p više u odnosu na prvi kvartal 2019.

Suficit na računu usluga je povećan za 53,8%, uglavnom zbog smanjenja rashoda od usluga (7,1%), uz blagi rast prihoda (1,9%). Prihodi po osnovu transporta u iznosu od 67,3 mil.€ i prihodi od turizma – putovanja u vrijednosti od 45,0 mil.€, bilježe pad od 8,8% i 4,9%, respektivno. Na drugoj strani, po osnovu ostalih poslovnih usluga zabilježen je godišnji pad deficita za 82,1% ili 16.0 mil.€. Ukupni rashodi od usluga su smanjeni, zbog pada rashoda u oblasti građevinarstva i komunikacijskih usluga. U strukturi rashoda, najveće učešće imaju transportni rashodi (transport električne energije sa zemljama regiona i drumski saobraćaj) u iznosu od 67,5 mil.€, zatim ostale poslovne usluge (profesionalne, konsalting, tehničke, trgovinske) 33,8 mil.€.

Grafik 8 Kretanja na računu primarnih dohodaka, u mil.€

Na računu primarnih dohodaka suficit je smanjen za 15,1%, usljed smanjenja prihoda po osnovu kompenzacija zaposlenih za 4,7% i primljenih dividendi 65,6%, kao i rasta odliva po osnovu isplaćenih dividendi za 44,6%. Na drugoj strani, rashodi po osnovu otplate kamata na uzete kredite u inostranstvu smanjeni su za 5,7%.

Ostvareni suficit na računu sekundarnih dohodaka smanjen je za 1,6%, kao posljedica rasta rashoda sektora države za 36,9%, dok je odliv novčanih sredstava po osnovu ličnih

transfera u inostranstvo, smanjen za 6,3%.

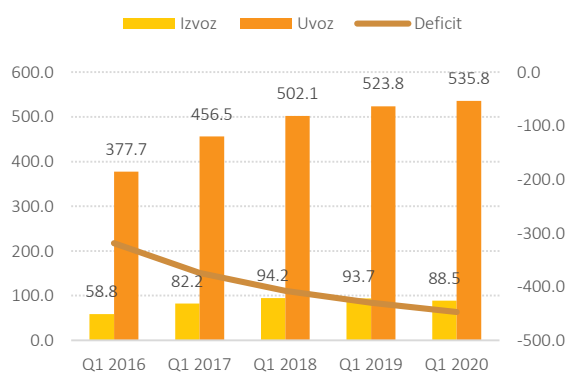
Neto SDI su pokrile gotovo pola deficita tekućeg računa, a ostatak se uglavnom finansirao privatnim i javnim dugom.

Trend smanjenja spoljnog disbalansa, privremeno je zaustavljen u 2020, u najvećoj mjeri kao posljedica kriznog prilagođavanja i smanjenja investicione i lične potrošnje. Crna Gora je naročito pogođena padom sektora turizma, koji predstavlja vodeći faktor rasta, s obzirom da prihodi od turizma čine preko 20% BDP-a.

Spoljnotrgovinska pozicija Crne Gore je evidentno pogoršana, jer prateće mjere povodom pandemije Covid-19 usporavaju ekonomsku aktivnost.

⁵ Metodološke napomene: CBCG vrši prilagođavanje podataka o spoljnoj trgovini dobijenih od Monstata za potrebe platnog bilansa u skladu sa metodologijom MMF-a (Balance of Payments Manual, Fifth edition, IMF, 1993).

Grafik 9 Spoljnotrgovinska razmjena, u mil.€

primarno zbog smanjenja izvoza gvožđa i čelika i električne energije.

Po osnovu realizovanog izvoza gvožđa i čelika, ostvaren je pad u vrijednosti od 3,5 mil.€ ili 55,8%. Izvoz električne energije smanjen je za 3,1 mil.€ ili 14,7%, kao i medicinskih i farmaceutskih proizvoda za 1,6 mil.€ ili 34,6%. Izvoz aluminijuma u iznosu od 16,8 mil.€ je zadržan na nivou prvog kvartala 2019. Ograničenja trgovinskog prometa tokom pandemije COVID-19 su dovela do pada izvoza u aprilu za 17,7% ili 5,6 mil.€ u odnosu na isti mjesec 2019, sa padom izvoza električne energije, mašina i transportnih uređaja, aluminijuma, gvožđa i čelika, proizvoda od metala, kao i pića i plute i drva.

Ukupan uvoz roba u prvom kvartalu iznosio je 535,8 mil.€, što je 2,3% više u odnosu na prvi kvartal 2019. Godišnjem rastu uvoza, iako usporenijem, doprinijeli su prehrambeni proizvodi sa rastom od 19,2% i hemijski proizvodi (medicinski i farmaceutski) 13,1%. U strukturi uvoza dominiraju mašine i transportni uređaji (22,8%), prehrambeni proizvodi (19,8%), proizvodi svrstani po materijalu (17,4%) i razni gotovi proizvodi (14,7%). U uslovima smanjene domaće tražnje, uvoz električne energije opao je za 46,0%, mašina i transportnih uređaja 3,6% i proizvoda svrstanih po materijalu (metali i nemetalni minerali, gvožđe i čelik) 4,3%. Uvoz u aprilu bilježi pad od 37,2% ili oko 90,0 mil.€ u odnosu na isti mjesec 2019, zbog manjeg uvoza mašina i transportnih uređaja, gotovih proizvoda, nafte i naftnih derivata, električne energije, gvožđa i čelika i proizvoda od metala i nemetalnih minerala. Glavni spoljnotrgovinski partner Crne Gore su zemlje EU-28 sa kojima je ostvarila 46,5% ukupnog izvoza i 47,3% ukupnog uvoza. Najznačajniji partneri u izvozu su Srbija (20,2 mil.€), Slovenija (12,0 mil.€) i Mađarska (8,8 mil.€). U uvozu najveći partneri bili su Srbija (96,7 mil.€), Njemačka (51,2 mil.€) i Kina (48,8 mil.€).

1.7 Trend rasta neto priliva SDI u 2019, i u prvom kvartalu tekuće godine, biće usporen pod snažnim uticajem pandemije

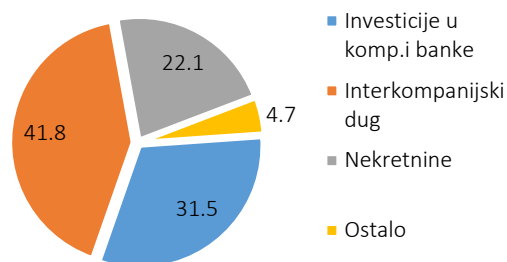
U 2019. godini dostignut je relativno visok godišnji nivo neto priliva stranih direktnih investicija, a ohrabrujući su i preliminarni rezultati za prvi kvartal tekuće godine. Povoljan i stabilan investicioni ambijent opredijelio je povjerenje stranih investitora za ulaganje u Crnu Goru.

Neto priliv stranih direktnih investicija u periodu januar - decembar 2019. iznosio je 344,7 mil.€, što predstavlja rast od 6,9% u odnosu na 2018. Ukupan priliv stranih direktnih investicija iznosio je 769,9 mil.€ i niži je za 10,3%, usljed smanjenja priliva po osnovu vlasničkih ulaganja.

U strukturi ukupno ostvarenog priliva, vlasnička ulaganja (investicije u kompanije i banke i investicije u nekretnine) su učestvovala sa 53,6%. Investicije u kompanije i banke su učestvovala sa 31,5% (pad od 28,1%), investicije u nekretnine 22,1% (pad od 6,9%). Priliv po osnovu interkompanijskog duga je učestvovao sa 41,8% u ukupnom prilivu (povećanje od 7,2%) i kategorija "ostalo" 4,7%. Ukupan odliv iznosio je 425,2 mil.€, što je 20,6% manje u odnosu na 2018.

Grafik 10 Struktura ukupog priliva SDI u 2019, %

Deficit tekućeg računa za period januar-mart 2020. godine u iznosu od 322,0 mil.€ pokriven je prilivom neto stranih direktnih investicija sa 41,7%. Na računu portfolio investicija u pomenutom periodu, zabilježen je neto odliv u iznosu od 248,4 mil.€, što je značajno više nego u istom periodu 2019. (5,7 mil.) i rezultat je otplate državnih euroobveznica emitovanih u ranijim godinama. Neto priliv na računu ostalih investicija iznosio je 6,7 mil.€, što je značajno manje nego u prvom kvartalu 2019. (166,8 mil.€) i rezultat je manjeg zaduživanja države i ostalih sektora po osnovu uzetih kredita u poređenju sa istim periodom 2019, dok su istovremeno banke povećale svoje kreditne obaveze i depozite u inostranstvu. Na kraju prvog kvartala 2020. novčana sredstva Centralne banke na ino računima i u trezoru bila su manja za 420,3 mil.€ u poređenju sa 31.12.2019. Pozicija 'neto greške i omaške' je iznosila 9,4 mil.€.

Tabela 3 Platni bilans Crne Gore, u 000 eura

R.br.	Naziv stavke	Q1 2019	Q1 2020	Q2/Q1%
1.	KAPITALNI RAČUN	0	-1	/
2.	SALDO TEKUĆEG I KAPITALNOG RAČUNA	-316,480	-322,026	2
3.	FINANSIJSKI RAČUN, neto (=aktiv-obaveze)	-326,309	-312,620	-4
3.1.	Direktna investicija, neto (=aktiva-obaveza)	-82,726	-134,187	62
3.2.	Portfolio investicije, neto (=aktiva-obaveze)	5,747	284,367	4,222
3.3.	Ostale investicije, neto (=aktiva-obaveze)	-166,766	-6,747	-96
3.4.	Rezerve CBCG (promjene)	-82,801	-420,294	408
4	NETO GREŠKE I OMAŠKE (3-2-1)	-9,829	9,406	-196

Izvor: CBCG

Prvi kvartal 2020. obilježio je rast neto priliva stranih direktnih investicija, u iznosu od 134,2 mil.€, što je za 62,2% više u odnosu na uporedni period 2019. Ukupan priliv stranih direktnih investicija iznosio je 180,0 mil.€, i bilježi blagi pad od 1,0%, a koji je rezultat smanjenja priliva po osnovu vlasničkih ulaganja uz povećanje priliva po osnovu interkompanijskog duga. U strukturi ukupnog priliva, vlasnička ulaganja su činila 49,9%, pri čemu su investicije u kompanije i banke učestvovala sa 34,7% (manje 26,4%), investicije u nekretnine sa 15,2% (manje 29,0%). Priliv po osnovu interkompanijskog duga činio je 45,7% ukupnog priliva stranih direktnih investicija, što je za 62,0% više nego u periodu januar-mart 2019. Ukupan odliv u periodu januar-mart 2020. iznosio je 45,8 mil.€, što je za 53,8% manje u odnosu na uporedni period 2019. U strukturi odliva, ulaganja rezidenata u inostranstvu su učestvovala sa 18,1%, dok su povlačenja sredstava nerezidenata investiranih u našu zemlju učestvovala sa 81,9%. Prema preliminarnim podacima CBCG, neto priliv stranih direktnih investicija u periodu januar – april iznosio je 180,7 mil.€, što je za 78,6% više u odnosu na uporedni period 2019, pri čemu je samo u aprilu zabilježen neto priliv od 46,5 mil.€. Ukupan priliv stranih direktnih investicija iznosio je 282,2 mil.€, i predstavlja rast od 31,9%, koji je rezultat povećanja priliva po osnovu interkompanijskog duga.

Trenutna ekonomska neizvjesnost, izazvana pandemijom koronavirusa, neminovno mijenja crnogorski ekonomski ambijent, višestruko usložnjavajući uslove privređivanja. Povećani oprez domaćih i stranih investitora, prema očekivanjima rezultiraće smanjenom investicionom aktivnošću i nešto nižim prilivom stranih direktnih investicija do kraja 2020.

Po Projektu ekonomskog državljanstva, podnešena je trideset jedna aplikacija, od kojih su deset u završnoj proceduri. Usljed epidemiološke situacije, koja je za posljedicu imala zatvaranje međunarodnih granica, do sada nije uručen nijedan crnogorski pasoš. Na listi razvojnih projekata u oblasti turizma, nalaze se šest turističkih projekata: kolašinski kondo hoteli „Kolašin Resort&Spa“, „Breza“, „Bjelasica“ 1450 i K16, dok će budvanska „Kraljičina plaža“ i žabljčki „Durmitor hotel and villas“ raditi po mješovitom modelu.

1.8 Javne finansije

Nastavak sprovođenja mjera fiskalne konsolidacije u 2019. usmjerenih na očuvanje održivosti javnih finansija kako bi se omogućilo smanjenje budžetskog deficita i stvaranje uslova za postepeno opadanje javnog duga. U 2020. donešena su dva paketa mjera usmjerenih na suzbijanje negativnih efekata virusa Covid 19 na građane i privredu, kao i rebalans Budžeta za 2020.

Pandemija virusa Covid-19 uticala je na usporavanje cjelokupne svjetske ekonomije, pa tako i naše Države. Crna Gora se suočava sa ovom krizom nakon postignutih pozitivnih rezultata u dijelu konsolidacije javnih finansija, o čemu svjedoči kontinuirano smanjenje deficita budžeta uslovljenog značajanim rastom prihoda u prethodne tri godine, kao i očekivanim uspostavljanjem trenda pada javnog duga u 2020.

Stavljanje pandemije pod kontrolu zahtijevalo je hitne mjere Vlade i dodatna izdvajanja u cilju obezbjeđenja potrebne medicinske opreme i ostalih sredstava za potrebe zdravstvenog sistema, ali i pružanja podrške socijalno ranjivim kategorijama stanovništva i privredi. U tom cilju, Vlada je donijela dva paketa ekonomskih mjera usmjerena na suzbijanju negativnih efekata virusa Covid-19 na građane i privredu, pri čemu je prvi paket mjera donešen 19. marta, u vrijednosti oko 100 mil.€, kojim je obezbijeđena kreditna podrška preduzećima preko Investiciono-razvojnog fonda, kao i uvođenje tromjesečnog moratorijuma na plaćanje kredita građana i privrede kod komercijalnih banaka. Drugi paket mjera usvojen je 24. aprila sa bruto fiskalnim efektom 75,0 mil.€ odnosno 46,0 mil.€ neto u tri mjeseca, koji je usmjeren na stvaranje uslova za očuvanje radnih mjesta i oporavak ekonomije. Najavljen je treći paket mjera podrške, prevashodno usmjeren ka turističkoj privredi, koji će omogućiti očuvanje i restrukturiranje naše ekonomije, održavanje nivoa postojećih investicija, stvaranje pretpostavki za podršku novim investicijama, i diversifikaciju ekonomije.

Kreditna rejting agencija 'Moody's' prilikom revizije u martu zadržala je izgled kreditnog rejtinga Crne Gore 'stabilan', uz očuvanje ocjene B1. Ocjena kreditnog rejtinga, koju je objavio 'Standard&Poors' revidirana je u okviru vanrednih procjena rejtinga i promijenjen je izgled kreditnog rejtinga Crne Gore sa stabilnog u negativni. uz potvrdu ocjene 'B+/B'.

Javni prihodi u 2019. godini⁶ iznosili su 2.150,9 mil.€ ili 44,7% procijenjenog BDP-a (4.817,1 mil.€). U odnosu na 2018, naplata prihoda veća je za 181,4 mil.€ (9,2%), najvećim dijelom kao rezultat povećanja poreskih prihoda za 147,1 mil.€ (8,4%). Posmatrano po strukturi prihoda, najveći rast bilježi se kod:

---

⁶ Podaci za 2019. godinu su prema Predlogu Zakona o završnom računu Budžeta Crne Gore za 2019.

poreza na dodatu vrijednost za 78,8 mil.€, doprinosa 21,8 mil.€ i poreza na dohodak 16,9 mil.€. U odnosu na plan, prihodi su veći za 85,0 mil.€ ili 4,1%. Javna potrošnja u 2019. iznosila je 2.248,5 mil.€ ili 46,7% BDP-a, i u odnosu na prethodnu godinu povećana je za 96,0 mil.€ (4,5%). Glavni razlog povećanja javne potrošnje odnosi se na veću realizaciju Kapitalnog budžeta kroz koji se finansiraju projekti usmjereni na unaprjeđenje javne infrastrukture za čiju je realizaciju, u odnosu na prethodnu godinu, izdvojeno više sredstava za 42,1 mil.€. Takođe, tekuća potrošnja zabilježila je rast kao rezultat većeg izdvajanja u dijelu: bruto zarada, kapitalnih izdataka i transfera institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru. U 2019. ostvaren je deficit javnih finansija u iznosu od 97,6 mil.€ ili 2,0% BDP-a, što je u odnosu na prethodnu godinu manje za 85,4 mil.€ (46,7%). U istom periodu, zabilježen je suficit Tekuće javne potrošnje u iznosu od 241,2 mil.€ ili 5,0% BDP-a.

Javni prihodi u I kvartalu 2020. iznosili su 423,4 mil.€ ili 8,4% procijenjenog BDP-a (5.027,3 mil.€). U odnosu na plan, prihodi su veći za 11,7 mil.€ (2,8%). U odnosu na uporedni period prethodne godine, naplata prihoda je veća za 5,6 mil.€ (1,3%), najvećim dijelom kao rezultat povećanja poreskih prihoda za 4,4%. Javna potrošnja u I kvartalu 2020. iznosila je 493,9 mil.€ ili 9,8% BDP-a, i povećana je 18,9 mil.€ (4,0%) u odnosu na uporedni period prethodne godine. U strukturi javne potrošnje, tekuća javna potrošnja je povećana u odnosu na 2019. godinu zbog većeg izdvajanja u dijelu bruto zarada i transfera institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru u iznosu od 7,1 mil.€ i 29,5 mil.€ respektivno. S druge strane, kapitalni izdaci su manji za 20,2 mil.€ (34,1%) u odnosu na prethodnu godinu, pri čemu njihovu realizaciju u najvećoj mjeri, uslovljava dinamika povlačenja sredstava za potrebe izgradnje prioritetne dionice Autoputa. U odnosu na plan, potrošnja je niža 114,8 mil.€, zbog pada određenih potrošnih kategorija, prevashodno nižih kapitalnih izdataka za 39,8 mil.€, rashoda za usluge 11,3 mil.€, transfera institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru 10,0 mil.€. U prvom kvartalu 2020. ostvaren je deficit javnih finansija u iznosu od 70,5 mil.€ (1,4% BDP-a), što je za 126,5 mil.€ manje u odnosu na planirani.

1.8.1 Budžet Crne Gore i državni dug

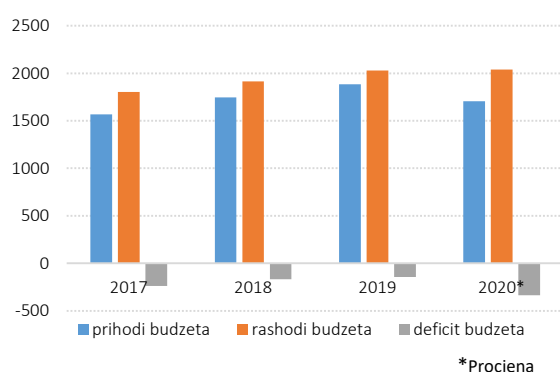
Usvojene su izmjene i dopune Zakona o budžetu Crne Gore za 2020. godinu koji je pripremljen zbog projektovanog pada ekonomske aktivnosti uzrokovanog pandemijom virusa Covid-19, pada budžetskih prihoda kao rezultata pada ekonomske aktivnosti i donesenih mjera, potrebe smanjenje i preraspodjele budžetskih rashoda, kao i stvaranja uslova za mogućnost potpisivanja kreditnih aranžmana u cilju obezbjeđenja nedostajućih sredstava. Rebalansom budžeta izvorni prihodi u 2020. iznosiće 1.704,9 mil.€ ili 37,0% BDP-a i biće umanjeni 349,4 mil.€ u odnosu na prvobitno planirane, dok će ukupni izdaci iznositi 2.040,9 mil.€ ili 44,3% BDP-a uz umanjeње od 63,4 mil.€ usljed preraspodjele među kategorijama rashoda, ušteda u dijelu nemandatorne potrošnje, ali uz očuvanje redovne isplate plata, penzija, socijalnih davanja i drugih obaveza države. Deficit u 2020. godini iznosiće 335,9 mil.€, odnosno 7,3% procijenjenog BDP-a.

Nedostajuća sredstva za 2020. iznose 877,5 mil.€ i biće obezbijedena putem kreditnih aranžmana ili donacija, uz značajnu podršku EU u vidu nepovratnih 53 mil.€ pomoći. Vlada je u pregovorima sa MMF-om uspjela da obezbijedi 74 mil.€ kroz pristup instrumentu brzog finansiranja⁷, u fazi realizacije su sredstva od Evropske komisije kroz pristup instrumentu makro-finansijske podrške, a dio sredstava je već obezbijedjen iz aranžmana sa Svjetskom bankom, podržan PBG garancijom Svjetske banke bazirane na razvojnim politikama, u iznosu od 250 mil.€.

Potrošnja države će u narednom periodu biti uslovljena nižim prihodima od planiranih i i ostvarenih prethodne godine, visokim rastom subvencija za dio bruto zarada preduzećima iz djelatnosti koje su pogođene mjerama obustave poslovanja, pri čemu će cjelokupni paket podrške uz brojne druge

⁷ <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/06/24/pr20246-montenegro-imf-executive-board-approves-us-83-7m-emergency-support-combat-covid19>

Grafik 11 Budžet Crne Gore u periodu 2017-2020, u mil.€

dodatne mjere znatno ublažiti negativne posljedice po ekonomski rast i naročito važne indikatore tržišta rada.

Prihodi budžeta u 2019. iznosili su 1.885,1 mil.€ ili 39,1% BDP-a (4.817,1) i veći su u odnosu na ostvarene u 2018. za 139,1 mil.€ (8,0%), i u odnosu na plan za 51,1 mil.€ (2,8%). Ovako snažnom rastu prihoda budžeta doprinijeli su rast ekonomske aktivnosti, pozitivna kretanja na tržištu rada i jačanje poreske discipline, uz redefinisanu akciznu politiku. Sve kategorije poreskih prihoda zabilježile

su rast u odnosu na isti period prethodne godine. Ukupni izdaci budžeta u 2019. iznosili su 2.028,8 mil.€ ili 42,1% procijenjenog BDP-a (4.817,1 mil.€), što je za 113,8 mil.€ (5,9%) više u odnosu na prethodnu godinu, prevashodno kao rezultat većeg izdvajanja u dijelu Kapitalnog budžeta, izmirenja obaveza po osnovu aktiviranih državnih garancija i rasta pojedinih kategorija Tekuće potrošnje. U odnosu na planirane izdaci su veći za 52,1 mil.€ ili 2,6%. Deficit centralnog budžeta u 2019. iznosio je 143,6 mil.€ ili 2,98% BDP-a, i niži je 15,0% od deficita ostvarenog u 2018. Otplata duga iznosila je 507,3 mil.€, od čega se na otplatu kredita rezidentima odnosi 178,4 mil.€, a nerezidentima 328,9 mil.€.

Uprkos ograničenoj ekonomskoj aktivnosti uzrokovanoj pandemijom Covida-19 i sprovođenjem mjera zaštite zdravlja stanovništva i očuvanja privrede u drugoj polovini marta, prihodi budžeta u I kvartalu 2020. iznosili su 375,2 mil.€ ili 7,5% procijenjenog BDP-a (5.027,3 mil.€). U odnosu na isti period 2019, prihodi budžeta bilježe rast od 3,9 mil.€ (1,1%), prvenstveno usljed bolje naplate većine poreskih prihoda što je rezultat pozitivnih kretanja makroekonomskih indikatora koji opredjeljuju naplatu prihoda. Ograničen obim rada u organima uprave uticao je na pad neporeskih prihoda, tj. taksi i naknada u odnosu na isti period prethodne godine. U odnosu na plan, prihodi su viši za 8,9 mil.€ ili 2,4%. Izdaci budžeta u I kvartalu 2020. iznosili su 451,5 mil.€ ili 9,0% BDP-a, i u odnosu na planirane manji su za 118,6 mil.€ (20,8%). U strukturi izdataka budžeta, Tekući izdaci ostvareni su na nivou od 201,4 mil.€ i manji su 16,3% u odnosu na planirane, prevashodno kao posljedica odlaganja aktivnosti potrošačkih jedinica koje nisu mandatornog karaktera i obustave novih postupaka javnih nabavki, osim za zdravstveni sistem i nacionalnu bezbjednost za vrijeme pandemije. Takođe, kapitalni izdaci su niži 41,6 mil.€ u odnosu na planirane, prevashodno zbog nižeg povlačenja sredstava za potrebe prioritetne dionice autoputa. U poređenju sa istim periodom prethodne godine, izdaci budžeta su veći 8,9 mil.€ (2,0%). U periodu januar - mart 2020. ostvaren je deficit budžeta u iznosu od 76,3 mil.€ ili 1,5% BDP-a, koji je za 62,6% manji u odnosu na plan.

Prema preliminarim podacima, ukupan državni dug (bez depozita), na dan 31.03.2020. iznosio je 3.343,46 mil.€, ili 72,57% BDP-a⁸, procijenjenog za 2020. Ukupan državni dug sa depozitima, na dan 31.03.2020. iznosi 3.180,33 mil.€ ili 69,03% BDP-a.

Spoljni dug iznosio je 2.807,84 mil.€, odnosno 60,94% BDP-a, dok je unutrašnji dug iznosio 535,61 mil.€ ili 11,63% BDP-a. Depoziti na kraju prvog kvartala 2020. iznosili su 163,13 mil.€ ili 3,54% BDP-a.

⁸ Prema projekcijama Ministarstva finansija, procijenjeni BDP za 2020. godinu iznosi 4.607,3 mil.€.

2 SEKTORSKE POLITIKE

Crnogorska ekonomija, kao mali i otvoren sistem, osjetljiva je na spoljne uticaje, što je i potvrđeno aktuelnom pandemijom svjetskih razmjera, virusom COVID-19. Iako su u prethodnom periodu ostvarene značajne stope rasta ekonomije, razvojni model, u mjeri mogućeg, treba prilagođavati i usmjeravati na one sektore za koje Crna Gora ima nedovoljno iskorišćene resurse i u kojima je moguće ostvariti visok stepen produktivnosti - prerađivačke industrije, poljoprivredna proizvodnja i stočarstvo i energetika, čime će se, uz adekvatnu primjenu digitalnih tehnologija u svim sferama društveno-ekonomskog razvoja, uticati na jačanje konkurentnosti crnogorske ekonomije i obezbijediti uslovi za smanjenje uticaja negativnih pojava na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou. Podrška razvoju ovih sektora biće u osnovi Trećeg paketa mjera Vlade Crne Gore usmjerenog na ublažavanje negativnih uticaja pandemije.

Kao podrška jačanju makroekonomske stabilnosti nastaviće se sa implementacijom sistemskih rješenja u pravcu jačanja konkurentnosti ekonomskog sistema, kroz unapređenje poslovnog ambijenta, finansijsku i institucionalnu podršku razvoju preduzetništva, odnosno sektora malih i srednjih preduzeća i, u tom okviru, razvoju i diverzifikaciji prerađivačke industrije. Istovremeno, radiće se na unapređenju radnog zakonodavstva, reformi sistema obrazovanja, kao i na unapređenju penzijskog i zdravstvenog sistema, te postizanju veće efikasnosti i produktivnosti državne uprave.

Crnoj Gori je od strane zemalja članica EU data saglasnost za otvaranje posljednjeg pregovaračkog poglavlja, i jednog od najzahtjevnijih, Poglavlje 8 – Konkurencija, što predstavlja značajan podsticaj evropskim integracijama i snažnu posvećenost ka zacrtanim razvojnim ciljevima.

2.1 SEKTOR PREDUZEĆA

2.1.1 Privatizacija i javno - privatno partnerstvo

Aktivnosti u oblasti privatizaciji u 2019. godini odvijale su se u skladu sa Planom privatizacije za 2019. godinu, a u pravcu povećanja konkurentnosti i efikasnosti funkcionisanja društava, podsticanja stranih ulaganja i razvoja preduzetništva.

Planom privatizacije za 2019. godinu, utvrđeni su osnovni ciljevi, metodi i načini privatizacije sa utvrđenim spiskovima društava i procentom akcijskog kapitala za privatizaciju.

Tender za prodaju 56,4806% akcijskog kapitala u društvu Institut za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i reumatologiju "Dr Simo Milošević" AD – Igalo proglašen je neuspjelim, jer jednom dospelom ponudom za kupovinu akcija nije obezbijeđena konkurencija. Imajući u vidu veliki razvojni potencijal i poziciju Instituta u oblasti zdravstvenog turizma u Crnoj Gori, a u svijetlu značajnih promjena koje su se desile na globalnom, i u sveukupnom ambijentu Crne Gore, preispitaće se nove mogućnosti adekvatne valorizacije Instituta. Takođe, tender za davanje u dugoročni zakup zemljišta na lokaciji "Kabala for", Opština Herceg Novi, proglašen je neuspjelim, jer se nije mogla postići saglasnost o zakupu zemljišta.

Vlada Crne Gore, odnosno Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte, kontinuirano prati: realizaciju Odluke o davanju u dugoročni zakup zemljišta na poluostrvu Luštica – opština Herceg Novi, realizaciju aktivnosti po osnovu Ugovora o dugoročnom zakupu vojno-turističkog kompleksa "Mediterran" Žabljak, realizaciju Ugovora o dugoročnom zakupu i izgradnji, koji se odnosi na "Luštica development" AD Tivat - projekat Luštica bay za 2019. godinu, Ugovor o dugoročnom zakupu lokaliteta ostrvo "Lastavica" sa tvrdavom "Mamula" za 2019. godinu, kao i realizovane investicione i druge aktivnosti po osnovu

davanja u zakup hotela „Kraljičina plaža“ Budva. Savjet je usvojio Izvještaj o izvršenoj kontroli izvedenih radova i nivoa uloženih investicija, u skladu sa investicionim programom projekta “Portonovi” – Kumbor, Herceg Novi, za 2019. godinu.

Usvojen je Finalni Izvještaj o činjeničnim nalazima u vezi sa Ugovorom o kupoprodaji akcija privrednog društva “Kontejnerski terminal i generalni tereti” AD Bar urađen od strane Kontrolora - Ernst&Young Montenegro d.o.o - Podgorica, kojim je konstatovano da je Investitor ispunio sve ugovorene obaveze i, u skladu sa tim, data je saglasnost da kupac akcija privrednog društva „Kontejnerski terminal i generalni tereti“ AD Bar – „Global ports Holding“ iz Turske bude oslobođen svih pozitivnih i negativnih obaveza iz Ugovora.

Planom privatizacije za 2020. godinu, metodom klasične privatizacije, obuhvaćene su nerealizovane aktivnosti iz prethodnih godina, sprovođenjem javnih tendera za privatizaciju sljedećih privrednih društava: Hotelska grupa "Budvanska rivijera" AD Budva (prodaja akcija nakon restrukturiranja), “Castello Montenegro” AD - Pljevlja (prodaja akcija) i "Institut za crnu metalurgiju" AD - Nikšić (prodaja akcija i/ili dokapitalizacija). Nastaviće sa pripremom i sprovođenjem javnog tendera za prodaju nepokretnosti na lokaciji bivše vojne kasarne “Radoje Dakić”, Žabljak. Modelom berzanske prodaje ponudiće se akcije sljedećih društava: AD „Agrotransport“ – Podgorica, AD „Metal produkt“ – Podgorica, AD „Montenegroturist“ – Budva, „Crnogoracoop“ AD – Danilovgrad, “Novi duvanski kombinat” AD – Podgorica “ i Kotor projekt” AD – Kotor.

Donošenjem Zakona o javno-privatnom partnerstvu kreiran je novi koncept zajedničkog ulaganja javnog i privatnog sektora, uvedene su novine u sistem pružanja javnih usluga i obavljanja javnih radova u smislu unapređenja stanja na tržištu za krajnje korisnike, kroz institut koncesija na javne radove i koncesija na javne usluge. Zbog novih mogućnosti koje nudi ovaj zakon, Planom privatizacije za 2020. izostavljena je valorizacija turističkih lokaliteta i privrednih društava.

2.1.2 Biznis okruženje

2.1.2.1 Unaprjeđenje poslovnog ambijenta

Crna Gora je objavila kratkoročni odgovor politike za ublažavanje ekonomskih i socijalnih uticaja COVID-19 krize. To uključuje povećanje zaliha i kapaciteta u zdravstvenom sektoru, omogućavanje firmama pristup subvencionisanim kreditima putem IRF-a, odlaganje plaćanja poreza i otplate kredita za 90 dana, dvomjesečno subvencionisanje plata u iznosu do 100 procenata za firme u pogođenim sektorima, šestomjesečno subvencioniranje plate novo-prijavljenim zaposlenima, oslobađanje od poreza i doprinosa na minimalnu platu za firme u najviše pogođenim (zatvorenim) sektorima, podrška za poljoprivredu, kao i jednokratna pomoć za penzionere, nezaposlene i socijalno ugrožene.

Crna Gora je na rang listi Globalne konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma (WEF) za 2019. među 141 zemljom svijeta zauzela 73. mjesto, uz isti ukupan skor od 60,8 poena. Navedeni rang predstavlja pad od dvije pozicije u odnosu na prošlogodišnji izvještaj kada je među 140 posmatranih ekonomija svijeta zauzela 71. mjesto. Analizirani stubovi konkurentnosti obuhvataju: institucije, infrastrukturu, primjenu IKT-a, makroekonomsku stabilnost, zdravstvo, vještine, tržište proizvoda, tržište rada, finansijski sistem, veličinu tržišta, poslovnu dinamiku i kapacitet za inovacije. Gledano po kategorijama, najbolji rang ostvaren je u oblasti tržišta rada (26), finansijskog sistema (44) i poslovne dinamike (50). Iz Izvještaja se može zaključiti da su crnogorske institucije, IT sektor, zdravstvo, ključne sposobnosti građana, tržište proizvoda, finansijski sistem, dinamika poslovanja napredovali, a ostali parametri ostali

isti, izuzev makroekonomske stabilnosti i infrastrukture. Loš plasman ostvaren je u kategoriji veličine tržišta (134), makroekonomske stabilnosti (104) i infrastrukture (83).

Na listi ekonomskih sloboda američke Heritage Foundation za 2019. godinu, Crna Gora je zauzela 92. mjesto od ukupno 180 rangiranih država, što je pad od 24 pozicije u odnosu na 2018. godinu. Crna Gora se kao i u prethodnom Izvještaju našla u zoni umjereno slobodnih zemalja. Na prošlogodišnjoj listi, naša zemlja je zauzela 68. poziciju od 186 rangiranih država. Crna Gora je ostvarila 60,5 poena, što je 3,8 bodova slabije u odnosu na 2018. godinu. Osim toga, Crna Gora je rangirana na 39. mjestu među 44 zemlje u regionu Evrope. Napredak je prepoznat u oblastima efikasnost sudstva, poslovna sloboda i poresko opterećenje. Pad je zabilježen u monetarnoj slobodi i državnoj potrošnji, dok su na istom nivou ostale trgovinska, finansijska i investiciona sloboda.

U novom Izvještaju o lakoći poslovanja Svjetske banke Doing Business 2020, Crna Gora je zauzela 50. mjesto na listi od 190 rangiranih zemalja i, uz povećanu ocjenu od 1,07 (sa 72,73 na 73,8), zadržala isti rang u odnosu na prethodni izvještaj. Najznačajniji napredak je ostvaren kod indikatora dobijanje građevinskih dozvola, gdje se Crna Gora našla na 40. mjestu i time poboljšala rang u ovoj oblasti za 35 mjesta. Navedeno je rezultat smanjenja troškova i vremena potrebnog za dobijanje građevinske dozvole, odnosno usklađivanja sa metodologijom Svjetske banke. Napredak je postignut i kod indikatora prekogranična trgovina. Ovaj indikator tretira procedure za uvoz i izvoz. Crna Gora je poboljšala poziciju za 6 mjesta tako što je smanjila vrijeme i troškove potrebne za uvoz, kao i troškove izvoza. U oblasti dobijanja priključka za električnu energiju došlo je do smanjenja vremena, odnosno broja dana i troškova, uz nepromijenjeni rang. Kod ostalih indikatora nije bilo promjena u ocjenama u odnosu na prošlogodišnje, a korekcije u rangui su posljedica intenzivnijih reformskih procesa koje su sprovodile druge zemlje.

Kreditna rejting agencija S&P je krajem aprila, usljed pojave COVID-19 virusa, revidirala projekcije, tako da je izgled rejtinga za Crnu Goru promijenjen iz "stabilnog" u "negativni", uz očuvanje ocjene B+/B. Ocjena kreditnog rejtinga, koju ova agencija objavljuje dva puta godišnje (u martu i septembru) revidirana je u okviru vanrednih procjena rejtinga, koje su izvršene na globalnom nivou zbog krize izazvane pandemijom. Kao ključni razlozi za promjenu izgleda rejtinga za Crnu Goru navode se očekivanja da će pandemija COVID 19 izazvati recesiju u ovoj godini usljed oslabljenih performansi sektora turizma, mogućeg usporavanja ekonomske aktivnosti, kao i uticaja na domaći bankarski sektor. Izgled kreditnog rejtinga je izmijenjen za ukupno 42 zemlje. Pri tome, kreditna rejting agencija Moody's i u revidiranim izvještajima zadržala izgled kreditnog rejtinga Crne Gore kao "stabilan", uz očuvanje ocjene B1.

Neophodno je pomenuti i proces digitalne transformacije usmjeren na izradu ključnih strateških dokumenata, potpuno tehnološko osavremenjavanje i upotrebu modernih digitalnih platformi za razvoj novog web sajta Vlade Crne Gore, kao i novog savremenog portala eUprave, na kojem će se naći nove elektronske usluge, ali i unaprijediti postojeće. Implementacija započetih projekata poput elektronske naplate administrativnih taksi je važan zadatak u narednom periodu. Preduslov za procese dalje digitalizacije su prevashodno razvoj informatičke infrastrukture, sa kojim je počelo krajem prethodne godine i biće u fokusu, što se potvrđuje i većim izdvajanjem sredstva za ove namjene.

2.1.2.2 Sektor mikro, malih i srednjih preduzeća

Pandemija COVID-19 imala je negativne implikacije na poslovanje malog i srednjeg biznisa. Tokom trajanja pandemije više od 40% kompanija u Crnoj Gori je prekinulo sa radom, 35% kompanija je poslovalo smanjenim kapacitetima, dok je 23% njih bilo u potpunosti operativno, od čega je 13%

organizovalo rad od kuće. Uprkos činjenici da su mikro i mala preduzeća pokazala nedovoljnu sposobnost prilagođavanja novonastalim okolnostima, čak 90 osto kompanija u Crnoj Gori nije otpuštalo radnike. U cilju podrške ovom sektoru Vlada je donijela dva paketa ekonomskih mjera koje, između ostalog, predviđaju subvencije i nadoknade za sektore koji su bili zatvoreni i direktno ili indirektno ugroženi u toku pandemije. Ove mjere podrazumijevaju brigu za više od 100 hiljada zaposlenih i više hiljada preduzetnika, mikro, malih i srednjih preduzeća, dok je u pripremi i treći paket mjera.

Prema podacima Poreske uprave (PU), u 2019. godini, broj mikro, malih i srednjih preduzeća iznosio je 32.013, što je za 8.4% više u odnosu na 2018. godinu, u kojima je bilo 149.375 zaposlenih, odnosno 7,6% više u odnosu na 2018. godinu.

Mjere definisane Akcionim planom za sprovođenje Strategije za razvoj mikro, malih i srednjih preduzeća za 2019. godinu zabilježile su visok stepen realizacije (88.83%). Planirana sredstva za njihovu realizaciju iznosila su 249.433.102,90 €, a utrošeno je ukupno 259.740.436,08 €, što predstavlja veći utrošak sredstava u iznosu od 10.307.333,18 €, koji je rezultat povećanog plasmana povoljnih finansijskih sredstava za pružanje podrške crnogorskoj privredi, bolje iskorišćenosti EU fondova i donatorskih sredstava.

U 2019. godini realizovan je Program za unapređenje konkurentnosti privrede, koji se sastoji od 10 programskih linija. U okviru objavljenog Javnog poziva za 2019. godinu u okviru Programa za unapređenje konkurentnosti privrede, odobrena je 161 aplikacija u ukupnom iznosu od 1,661,460.68€. Podržana preduzeća zapošljavaju ukupno 3.120 lica.

Tabela 4 Pregled podržanih preduzeća po pojedinačnim programskim linijama

Programska linija	Broj odobrenih aplikacija	Zadržana/kreirana nova radna mjesta	Odobren iznos subvencija
Programska linija za unapređenje inovativnosti	22	363	60,559.00
Programska linija za uvođenje međunarodnih standarda	71	1323	268,520.55
Programska linija za prerađivačku industriju	11	506	155,736.00
Programska linija za razvoj klastera	7	278	56,501.93
Programska linija za direktne investicije	5	364	1,089,499.66
Programska linija za zanatstvo	3	11	1,021.68
Programska linija za mentoring	23	256	14,621.86
Programska linija za razvoj preduzetništva	19	19	15,000.00
Ukupno	161	3120	1,661,460.68

Investiciono-razvojni fond Crne Gore je u toku 2019. odobrio 241,4 mil.€ po osnovu 516 dugoročnih i kratkoročnih plasmana uključujući faktoring aranžmane, što je za 15 % više u odnosu na isti period 2018. godine. Za 2019.godinu bila je planirana realizacija od 180,0 mil.€, tako da je plan premašen za 35%. Pri tome, za razvoj preduzetništva odobreno je 260 plasmana u iznosu od 20,4 mil.€, za podršku postojećim mikro, malim i srednjim preduzećima 56 plasmana u iznosu od 31,6 mil.€, za podršku preduzećima, kroz održavanje i/ili poboljšanje likvidnosti 196 plasmana u iznosu od 141,7 mil.€, a za podršku infrastrukturnim projektima 4 plasmana u iznosu od 47,7 mil.€. **Realizacijom ovih projekata planirano je otvaranje/očuvanje 10,317 radnih mjesta.**

U cilju jačanja finansijskog potencijala, IRFCG je u martu 2019. potpisao Ugovor s Evropskim investicionim fondom o pristupanju COSME Garantnom fondu.

U 2020. godini IRF je intenzivirao kreditnu aktivnost, tako da je u prvom kvartalu odobrio 99 plasmana u vrijednosti od 67,9 mil.€. Od navedenog iznosa odobreno je 58 dugoročnih kredita u vrijednosti od 23,1 mil.€, 24 kratkoročnih kredita u vrijednosti od 9,5 mil.€ i izvršen otkupa potraživanja (faktoring) u vrijednosti od 35,3 mil.€. Ovim sredstvima se pruža podrška u otvaranju/očuvanju preko 2.720 radnih mjesta.

2.1.3 Mrežne industrije

2.1.3.1 Energetika

U uslovima pandemije virusa COVID-19, snabdijevanje potrošača električnom energijom je bilo uredno. Postojalo je i veliko interesovanje u dijelu dodjele prekograničnih kapaciteta za podmorski energetski kabl, tako da je prihod od alokacija na svim granicama za prvi kvartal bio veći za 56% od projektovanog. Uticaj na realizaciju razvojnih projekata, započetih i planiranih, nije bio značajan.

Proizvodnja električne energije u 2019. godini bila je niža od planirane za 15,2%, a od proizvodnje ostvarene u prethodnoj godini za 9,7%. Pri tome, proizvodnja TE Pljevlja je bila veća od planirane za 15,8%, dok je, zbog loših hidroloških prilika u prvom kvartalu, proizvodnja u hidroelektranama bila niža od planirane. Bilans proizvodnje električne energije prikazan je u narednoj tabeli.

Tabela 5 Proizvodnja električne energije u 2019. godini, u MWh

	Proizvodni kapaciteti	2019. plan	2019. ostvarenje	Ostv./plan (%)	2018. ostvarenje	2019/2018. (%)
1.	HE "Perućica"	920.000,00	951.970,35	103,48	1.042.259,00	91,34
2.	HE "Piva"	750.000,00	665.092,63	88,68	993.900,00	66,92
3.	Male HE	95.850,00	80.337,81	83,82	100.856,55	79,66
4.	VE "Krnovo"	201.000,00	192.662,09	95,85	161.625,59	119,20
5.	VE "Možura"	111.822,88	101.274,47	90,57	640,49	15.812,03
6.	TE "Pljevlja"	1.317.000,00	1.390.107,02	105,55	1.443.763,00	96,28
7.	UKUPNO	3.395.672,88	3.381.444,37	99,58	3.743.044,63	90,34

Izvor: CGES, CEDIS i EPCG

U periodu januar-april ove godine, proizvodnja električne energije je bila niža od planirane za 15,2%, a veća od proizvodnje ostvarene u uporednom periodu za 3,4%. Istovremeno, potrošnja električne energije je bila niža od planirane za 2,6%, a veća od ostvarene u uporednom periodu za 3,4%.

Komercijalna upotreba podmorskog energetskog kabla između Crne Gore i Italije je počela 28. decembra 2019. godine. Ovom interkonekcijom stvorene su pretpostavke za povećanje stepena iskorišćenja energetskih resursa, odnosno dalju izgradnju kapaciteta za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora. Time će se nastaviti proces dekarbonizacije proizvodnje električne energije u Crnoj Gori, odnosno smanjenje učešća proizvodnje električne energije iz TE Pljevlja. Diverzifikacija izvora, odnosno eksploatacija raznovrsnih primarnih energenata, doprinosi poboljšanju uslova za stabilno snabdijevanje potrošača električnom energijom. S tim u vezi, nastavljene su aktivnosti na planu rekonstrukcije postojećih i izgradnje novih proizvodnih elektroenergetskih objekata:

- Radi se na stvaranju uslova za realizaciju projekta izgradnje vjetroparka Gvozd – Opština Nikšić, koji će graditi EPCG. Snaga elektrane je 54,6 MW, a očekivana godišnja proizvodnja oko 150 GWh. Procijenjena vrijednost investicije je 60,0 mil.€;
- U završnoj fazi je tenderski postupak za davanje u dugoročni zakup zemljišta u državnoj svojini radi izgradnje vetroparka na lokalitetu Brajići – opštine Budva i Bar, minimalne instalisane snage 70 MW. Jedini i izabrani ponuđač koji je blagovremeno dostavio ponudu za gradnju vjetroelektrane je Konzorcijum njemačke kompanije WPD AG iz Bremena i preduzeća Vjetrolektrana “Budva” iz Podgorice - “WPD Brajići” koji je ponudio investiciju od 101,3 mil.€ za gradnju VE snage 100,8 MW, a za zakup 220.770 državnog zemljišta 2,5 € po kvadratu. Konzorcijum je ponudio i 21,6 mil.€ učešća domaćih kompanija i izgradnju nove vjetroelektrane na površini od oko 235,46 hiljada kvadrata. Na osnovu elaborata o uslovnoj parcelaciji, koji će dostaviti izabrani ponuđač, Komisija za pregovore pripremiće predlog Odluke o davanju u dugoročni zakup zemljišta u državnoj svojini, na lokalitetu “Brajići” - opštine Budva i Bar, radi izgradnje vjetroelektrane i predlog Ugovora o zakupu zemljišta za izgradnju vjetroelektrane. Pregovori su u završnoj fazi.
- U cilju realizacije projekta izgradnje solarne elektrane na lokalitetu Briska Gora - Opština Ulcinj, sprovode se aktivnosti na osnivanju projektne kompanije koja će u narednom periodu preuzeti realizaciju ovoga projekta, kao i na pripremi odgovorajuće prostorno-planske dokumentacije. Snaga elektrane je 250 MW, a ukupna vrijednost oko 200,0 mil.€. Projekat će se realizovati u dvije faze. Realizacija prve faze, vrijedne oko 45,0 mil.€, počće nakon osnivanja projektne kompanije i stupanja na snagu odgovarajućeg ugovora o projektovanju, nabavci opreme i izgradnji objekta. Očekuje se da će radovi početi u narednoj godini. Planirani rok za završetak prve faze je jesen 2022, a druge faze 2024. godine.
- Donešen je Detaljni prostorni plan za prostor višenamjenske akumulacije na rijeci Komarnici. Kota normalnog uspora bila je jedan od ključnih parametara za određivanje varijantnih rješenja i lociranje buduće brane. Analizirana su četiri varijantna rješenja i odabrano je rješenje koje nema uticaja na kanjon Nevidio i Šavnik naselje. Predračunska vrijednost investicije procijenjena je na 246,53 mil.€, dok je realizacija predviđena na period od pet godina.
- Elektroprivreda Crne Gore je potpisala Ugovor o realizaciji projekta ekološke rekonstrukcija Bloka I TE „Pljevlja” sa izabranim izvođačem radova - konzorcijumom Dec International– Bemax –BBSolar – Permonte. Vrijednost projekta je 54,4 mil.€, a realizovaće se u periodu od 2020. do 2023. godine. Radni vijek termoelektrane biće produžen za 30 godina.

Prilikom razvoja OIE, državni resursi/zemljište će se davati u zakup po tržišnim principima, bez odobravanja povlaštenih cijena električne energije. U narednom periodu, neće se davati nove koncesije za male hidroelektrane (mHE). U toku su pregovori o sporazumnom raskidu ugovora o gradnji MHE Bistrica u Bijelom Polju, Murinska, Komaračka i Đurička rijeka u Plavu, Trepačka rijeka u Andrijevići i Bukovica u Šavniku.

Realizuju se značajne aktivnosti na planu razvoja prenosne i distributivne elektroenergetske mreže:

- U okviru projekta povezivanja Crne Gore i Italije podmorskim energetske kablom, izgradnja je trafostanica 400/110/35 kV Lastva i 400kV dalekovod Lastva-Čevo, čime su stvoreni uslovi da se podvodni kabl stavi u funkciju. Sastavni dio Projekta je i izgradnja 400 kV dalekovoda Čevo – Pljevlja⁹, kao dijela transbalkanskog koridora, kao i izgradnja 400 kV dalekovoda prema Srbiji i Bosni i Hercegovini.

⁹ Na dalekovodu od Čeva do Pljevalja je realizovano oko 80% planiranih radova, a njegov završetak se očekuje do kraja 2021. godine, s tim što će se, tokom 2020. godine, završiti radovi i omogućiti povezivanje dalekovoda od Čeva do Žabljaka u dužini od 85,7 km.

- U toku je realizacija višegodišnjeg projekta intenzivne revitalizacije elektrodistributivne mreže, vrijednog preko 80,0 mil.€.

Istraživanje ugljovodonika. Očekuje se da će do kraja ove godine biti završena obrada podataka koje su koncesionari Eni - Novatek i Energean, u skladu sa obavezama iz Ugovora o koncesiji za istraživanje i proizvodnju ugljovodonika, dobili tokom 3D geofizičkog snimanja crnogorskog podmorja na dodijeljenim blokovima. Prva istražna bušotina u crnogorskom podmorju biće izvedena u prvom kvartalu 2021. godine, između Bara i Ulcinja, na oko 26 kilometara od obale, dok će druga istražna bušotina biti izvedena na udaljenosti od 18 kilometara od obale. Do kraja 2021. godine, biće poznati rezultati istraživanja, odnosno da li u crnogorskom podmorju ima ugljovodonika.

Energetska efikasnost. Program energetske efikasnosti u javnim zgradama – faza II, ima za cilj unapređenje energetske efikasnosti na odabranim obrazovnim i socijalnim ustanovama i administrativnim objektima, kao i prateće mjere: nabavka softvera za proračun energetske karakteristika zgrada, uspostavljanje sistema za monitoring potrošnje energije, sistema za energetski menadžment i sl. Za implementaciju programa energetske efikasnosti obezbijedena su sredstva od KfW banke u iznosu od 22,743 mil.€ (20,0 mil. € je kredit, a 2,743 mil.€ su donacije).

U okviru ovog programa:

- radi se na stvaranju uslova za dobijanje energetske pasoša, odnosno sertifikata, koji će početi da se primjenjuju od sredine naredne godine i biće obavezni za sve nove zgrade, kao i postojeće koje se rekonstruišu, prodaju ili daju u zakup. Preduslovi za dobijanje energetske pasoša, odnosno primjenu sertifikovanja zgrada su izrada nacionalnog inventara zgrada i razvoj softvera za proračun energetske karakteristika zgrada. Aktivnosti se realizuju u skladu sa planiranom dinamikom i biće završene u toku jula 2020.godine;
- radi se na razvoju centralnog informacionog sistema energetske efikasnosti koji ima za cilj uspostavljanje monitoringa potrošnje energije i vode u objektima javnog sektora. Tenderski postupak za izbor konsultanta koji će biti odgovoran za realizaciju ovog dijela posla je u toku.
- realizovani su radovi na primjeni mjera energetske efikasnosti u 12 obrazovnih i jednoj socijalnoj ustanovi;
- u toku je izvođenje radova na primjeni mjera energetske efikasnosti na zgradi državnih organa na Rimskom trgu u Podgorici, čime će biti ispunjene obaveze iz Plana rekonstrukcije službenih zgrada za period 2020-2022. godina, kao i izvođenje radova na rekonstrukciji predškolske ustanove u Herceg Novom.

2.1.3.2 Saobraćaj

Pandemija virusa Covid-19 ima enorman negativni uticaj na realizaciju aktivnosti u svim vidovima saobraćaja. „Zaključavanje“ poslovanja uticalo je na smanjenje prevoza robe i putnika. Istovremeno, došlo je do poremećaja u realizaciji infrastrukturnih projekata. Posebno treba istaći da su, zbog obustave međunarodnog saobraćaja, otežanog funkcionisanja lanaca snabdijevanja, odnosno smanjenja mobilnosti radne snage, otežani uslovi rada na gradilištima i sekcijama prioritete dionice Smokovac – Mateševo, autoputa Bar – Boljare.

U skladu sa **Strategijom razvoja saobraćaja Crne Gore 2019-2035**, razvoj sektora saobraćaja se odvija na način koji zadovoljava društveno-ekonomske potrebe Crne Gore, a koji je u saglasnosti sa TEN-T smjernicama i politikom EU, odnosno Agendom povezivanja kroz tzv. Berlinski proces za Zapadni Balkan.

Jedan od najznačajnijih strateških ciljeva Crne Gore, između ostalog, predstavlja i razvoj infrastrukture. S obzirom na to da su i domaći i međunarodni izvori finansiranja za infrastrukturu ograničeni, važno je da se raspoloživa finansijska sredstva usmjere na strateški značajne infrastrukturne projekte, odnosno na one projekte koji će imati najveći doprinos (uticaj) u ispunjenju ciljeva nacionalnih politika u vezi sa procesom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji i društveno-ekonomskim razvojem. U skladu sa zahtjevima u okviru tzv. Berlinskog procesa i Agende povezivanja, i u cilju stvaranja preduslova za osiguranje podrške dostupnih fondova Evropske unije, u prvom redu Investicionog okvira za Zapadni Balkan¹⁰, sastavljena je lista prioriteta infrastrukturnih projekata od nacionalnog i regionalnog značaja koje bi trebalo realizovati. Lista koju je prvi put usvojila Vlada Crne Gore u decembru 2015. godine inovirana je nekoliko puta i obuhvata 12 projekata iz oblasti saobraćaja ukupne procijenjene vrijednosti realizacije od 3,39 milijardi eura. Ova lista je dostavljena i Evropskoj Komisiji sa ciljem obezbjeđivanja finansijske podrške EU i predstavlja osnovu listu projekata za kandidovanje projekata za finansiranje od strane Investicionog okvira za Zapadni Balkan, prioriteta u cilju povećanja stepena zrelosti projekata za realizaciju, kako bi isti bili spremni za finansiranje i realizaciju uz pomoć drugih, dostupnih EU fondova momentom ulaska Crne Gore u EU. Na Jedinstvenoj listi se nalaze dionice Autoputa: Mateševo - Andrijevića i Smokovac - Farmaci (obilaznica oko Podgorice); Andrijevića - Boljare; Podgorica – Đurmani, kao i Jadransko-jonski autoput (primorska varijanta) - Brza saobraćajnica duž crnogorskog primorja.

Od strane Investicionog okvira za Zapadni Balkan obezbjeđena su bespovratna sredstva u ukupnom iznosu od 3,1 mil.€ za pripremu Idejnog projekta i pratećeg Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu i društvo za dionicu Mateševo-Andrijevića, kao i sredstva u ukupnom iznosu od 2,39 mil.€ za pripremu Idejnog projekta i pratećeg Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu i društvo za dionicu Smokovac-Tološi-Farmaci - obilaznica oko Podgorice, koje zajedno predstavljaju II etapu realizacije Projekta definisanu Detaljnim prostornim planom autoputa Bar-Boljare. Izrada ove dokumentacije, kao i nove sveobuhvatne Studije opravdanosti za čitav Autoput je u toku.

U dosadašnjem periodu, na prioriteta dionici Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare realizovano je 89% radova. **Do sada je, zaključno sa radovima izvedenim u aprilu 2020. godine, plaćeno od ugovorene vrijednosti za glavne radove 161.915.471,22 € na ime avansa i 493.867.110,69 € za obim stvarno izvedenih radova na terenu, a za naknadne radove je isplaćeno 11.318.343,10€ na ime avansa i 20.044.218,63 € za obim stvarno izvedenih radova na terenu.** U skladu sa Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu Crne Gore za 2020. godinu, iz Kapitalnog budžeta, preko Uprave za saobraćaj, će se izdvojiti 93.677.748,00€ za Autoput Bar-Boljare (52 mil.€ manje nego što je planirano Zakonom o budžetu).

Zbog pandemije virusa Covid-19, ispoljen je problem obezbjeđenja radne snage odgovarajućih kvalifikacija i vještina, a koje posjeduju radnici iz Kine. U junu 2020. godine, ukupno je angažovano 1365 radnika, od čega je 753 Kineza, 146 je crnogorskih državljana, a 466 radnika je angažovano na strani podizvođača. Izdato je 110 prethodnih saglasnosti za angažovanje podizvođača, kojima je obuhvaćeno 125 preduzeća, od čega 97 preduzeća iz Crne Gore, a 28 stranih preduzeća. Domaćim podizvođačima je do sada povjereno 40,11% ugovorene vrijednosti.

Za cijelu Brzu saobraćajnicu duž crnogorskog primorja urađena je Prethodna studija opravdanosti i Idejno rješenje (Generalni projekat), dok je postojeća projektna dokumentacija za različite dionice ove saobraćajnice na različitim nivoima zrelosti. Do sada su od strane Investicionog okvira za Zapadni Balkan i EU CONNECTA fonda za tehničku pomoć obezbjeđena bespovratna sredstva u ukupnom iznosu od 5,5 miliona eura za pripremu tehničke dokumentacije za obilaznicu oko Budve kao prioriteta komponente

---

¹⁰ Western Balkans Investment Framework - WBIF

Brze saobraćajnice duž crnogorskog primorja (primorska varijanta Jadransko-jonskog autoputa u Crnoj Gori) čija izrada je u toku, kao i 40 miliona eura za kofinansiranje izgradnje prioritetne komponente ove obilaznice.

U cilju obezbjeđenja bolje dostupnosti do svih mjesta u Crnoj Gori, intenzivno se radi na razvoju mreže magistralnih i regionalnih puteva. Za ove namjene, u periodu od 2017. do 2019. godine, uloženo je oko 124 mil.€, dok je kroz program tekućeg održavanja regionalnih i magistralnih puteva za održavanje uloženo oko 25 mil.€. Po programu rekonstrukcije magistralnih puteva koji je obuhvatio 220 km puteva obuhvaćenih Programom rekonstrukcije magistralnih puteva, rekonstruisano je i rehabilitovano 60 km puta od Podgorice do Cetinja i Budve. Vrijednost investicije je 36,5 mil.€. Po ovom program, rekonstrukcija 160 km magistralnih puteva finansiraće se iz sredstava kredita Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj i Evropske investicione banke. Procijenjena vrijednost ovih projekata je oko 150 mil.€. Radi se o putnim pravcima na sjeveru države, i to od Lepenca-Ribarevine do Berana, od Berana do Rožaja, od Rožaja do Dračenovaca, od Ribarevine do Dobrakova i granice sa Srbijom i od Pljevalja do Mihajlovice. Rekonstruisaće se i izgraditi bulevar na putnom pravcu Podgorica-Danilovgrad i od Tivta do Jaza, kao i rekonstruisati putni pravac od Bara do Kamenova.

Kada je riječ o razvoju željezničke infrastrukture do sada je rekonstruisano oko 51% javne mreža pruga i uloženo je oko 155 mil.€ u infrastrukturne projekte i oko 30 mil.€ u vozna sredstva, obezbijedena su sredstva za još 15% pruga i radi se tehnička dokumentacija za sve preostale dionice.

U cilju stvaranja uslova za dalji razvoj Aerodroma Crne Gore, realizuju se aktivnosti vezane za njihovo davanje u zakup. Dodjelom koncesija, unaprijediće se tehnički, prostorni i bezbjednosni kapaciteti na aerodromima, i time stvoriti uslovi za podizanje nivoa usluga. Ovo, tim prije, ako se imaju u vidu potrebe razvoja turističke privrede.

Radi se na stvaranju uslova za konsolidaciju i razvoj Društva za transport putnika i robe u vazdušnom saobraćaju „Montenegro Airlines“ A.D. Podgorica.

Postoje realne pretpostavke za bolje korišćenje kapaciteta "Luke Bar" AD, uz neophodne investicije prvenstveno u lučku infrastrukturu. Konkretno investicije, odnosno obaveza investiranja, od strane "Luka Bar" AD, definisane su Aneksom IV Ugovora o korišćenju morskog dobra zaključenim u prvoj polovini 2019. godine, kojim je "Luka Bar" AD preuzela obavezu da zaključno sa 2037. godinom investira 61,1 mil. €. Planiran je razvoj kapaciteta Luke, što uključuje i proizvodne programe u slobodnoj zoni koja obuhvata gotovo cjelokupno područje luke Bar.

2.1.3.3 Informaciono-komunikacione tehnologije

Pandemija virusa COVID-19 usporila je, donekle, izradu strateških dokumenata, kao podrške digitalnoj transformaciji Crne Gore. Istovremeno, povećano je korišćenje elektronskih servisa od strane građana i privrede. Kriza je potvrdila i da je, u prethodnom periodu, u sferi digitalizacije stvoren kvalitetan i održiv okvir, kako u normativnom, tako i u infrastrukturnom i aplikativnom smislu.

U narednom periodu, uz međuresorsku saradnju i punu sinergiju sa poslovnom zajednicom, intenziviraće se aktivnosti na izradi **Strategije digitalne transformacije**, a u cilju iznalaženja najboljeg modela za privredu i građane. Istovremeno, realizovaće se niz infrastrukturnih i razvojnih projekata, kako u sektoru IT-a, tako i u drugim sektorima. Radiće se na tehnološkom osavremenjavanju i upotrebi modernih digitalnih platformi za razvoj novog web sajta Vlade Crne Gore, kao i novog savremenog portala eUprave, na kojem će se naći nove elektronske usluge, ali i unaprijediti postojeće.

U skupštinskoj proceduri je **Predlog Zakona o korišćenju fizičke infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina**. Predloženim zakonskim rješenjima se propisuje način korišćenja navedene infrastrukture, njeno zajedničko korišćenje i koordinirana izgradnja, radi smanjenja troškova, kao i obaveze u dijelu prikupljanja i objavljivanja podataka o pristupu, zajedničkom korišćenju i koordiniranoj izgradnji fizičke infrastrukture. Cilj donošenja zakona je smanjenje troškova, kao i olakšavanje i podsticanje izgradnje elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina za potencijalne investitore.

U završnoj fazi je izrada baze podataka vezanih za **mapiranje elektronske komunikacione infrastrukture**, kojim će se dobiti precizna i detaljna slika o trenutnom razvoju mreža, identifikovati područja bez dostupnosti širokopojasnog pristupa, a stvoriće se i uslovi za ispitivanje potencijala tržišta da eliminiše postojeći jaz u infrastrukturi, tj. definisati zone potencijalno neuspjelog djelovanja tržišta. U cilju povećanja dostupnosti širokopojasnog pristupa u cjelini, Ministarstvo ekonomije će, u saradnji sa ekspertima Evropske komisije, pripremiti i Plan razvoja širokopojasnog pristupa internetu u Crnoj Gori.

Na **tržištu elektronskih komunikacija**, u aprilu 2020, broj korisnika fiksne telefonije iznosio je 190.381, mobilne telefonije 1.158.873, što, u odnosu na april 2019. godine, znači povećanje od 8,9%, odnosno 1,5%. Ukupan broj širokopojasnih priključaka na kraju aprila ove godine, nezavisno od tehnologije koja se upotrebljava za pristup, iznosio je 181.483, što je za 12,72% više nego u istom mjesecu prošle godine. Tokom decembra 2019. godine, 505.535 korisnika je pristupilo Internetu putem mobilnih mreža (rast od 9,4% u odnosu na decembar 2018. godine), pri čemu je 437.412 koristilo 3G, a 308.121 4G tehnologiju pristupa. Pokrivenost stanovništva GSM signalom je 99%, dok pokrivenost 4G signalom iznosi 98%, što Crnu Goru svrstava u red zemalja sa izuzetno dobrom pokrivenošću. Razvoj mreža i infrastrukture prati i konstantan rast broja korisnika svih usluga, pa i onih koje su na globalnom tržištu već godinama u padu (npr. fiksna telefonija).

Regionalnom povezivanju i razmjeni iskustava i znanja u ovoj oblasti posvećuje se značajna pažnja. Ministarstvo ekonomije, kao nadležni državni organ za koordinaciju i implementaciju komponente „Digitalne integracije“ u okviru Višegodišnjeg akcionog plana za regionalni ekonomski prostor šest zemalja Zapadnog Balkana (eng. MAP REA), sa vodećom ulogom u segmentu „Mreže i usluge u digitalnom okruženju, povezivanje i pristup“, kao i u segmentu „Digitalna ekonomija i društvo“, aktivno radi na implementaciji aktivnosti definisanih MAP-om. U okviru MAP procesa potpisan je i novi Sporazum o smanjenju cijena usluga rominga u javnim mobilnim komunikacionim mrežama u regionu Zapadnog Balkana. Od jula 2019. godine, kada je Sporazum stupio na snagu, cijene roming usluga za naše korisnike koji borave u Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji su niže u prosjeku za 57% za usluge odlaznih poziva, 20% za dolazne pozive, 41% za SMS i 86% za uslugu prenosa podataka. Maloprodajne cijene roming usluga sa Albanijom i Kosovom, snižene su između 80% i 90%. Od 1. jula ove godine, cijene će biti dodatno snižene, a naredne godine će početi primjena principa „roming kao kod kuće“.

Implementacija Internet protokola IPv6 u Crnoj Gori - Strategijom razvoja informacionog društva Crne Gore do 2020. godine definisani su strateški ciljevi za implementaciju digitalne transformacije u Crnoj Gori. Jedan od tih ciljeva je prelazak na Internet protokol nove generacije, tzv. IPv6 (internet protokol verzija 6) koji ima za cilj prevazilaženje problema nedostatka Internet adresa na globalnom i nacionalnom nivou. U tom cilju pripremljena je Studija - Plan migracije na protokol IPv6 u Crnoj Gori, koja je pokazala potrebu da se uradi migracija na protokol IPv6, u skladu sa standardima, odlukama i preporukama nadležnih evropskih i međunarodnih tijela, a sve u cilju poboljšanja kvaliteta usluga pristupa internetu i sigurnosti komunikacija. Uvođenjem protokola IPv6 će se doprinijeti razvoju novih

inovativnih servisa, povećati sigurnost komunikacija i podataka i omogućiti digitalizacija društva u punom smislu te riječi.

2.2 Tržište rada i socijalna zaštita

2.2.1 Tržište rada

Tržište rada je zabilježilo pozitivna kretanja u 2019. godini. Iako je došlo do porasta broja zaposlenih, posebno mladih i dalje su prisutni izazovi koji se odnose na nedovoljno visoku stopu aktivnosti radne snage i stopu zaposlenosti, dugoročnu nezaposlenost i strukturnu neusklađenost ponude i tražnje. Sve ovo uslojava i kriza nastala pandemijom virusa COVID-19.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore je, kroz Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori, podržao 50 biznis ideja i plasirao je 345.000 € kreditnih sredstava, čime je omogućeno otvaranje 69 novih radnih mjesta. Od ovog broja, 33 kredita dodijeljeno je nezaposlenim licima, 9 pravnim licima, a 13 kredita je odobreno za razvoj ženskog preduzetništva. Takođe, Zavod za zapošljavanje koordinira Program podrške samozapošljavanju, koji traje tri godine i realizovaće se kroz tri javna poziva za dodjelu bespovratnih sredstava za samozapošljavanje nezaposlenim licima sa evidencije. Prvi Javni poziv u vrijednosti od 1,2 mil.€, raspisan je krajem 2019. godine i rezultirao je otvaranjem 94 radna mjesta. Cilj Programa je da se u roku od tri godine otvori oko 400 novih radnih mjesta.

Novi **Zakon o radu**, čiji su osnovni ciljevi suzbijanje sive ekonomije, povećanje fleksibilnosti na tržištu rada i zaštita prava zaposlenih stupio je na snagu 7.1.2020. godine. Usljed epidemiološkog rizika COVID-19, došlo je do privremene zabrane i ograničenja rada u nekim sektorima. S tim u vezi, a u cilju ublažavanja negativnih efekata pandemije realizuju se mjere podrške preduzetnicima i privrednim društvima za očuvanje radnih mjesta, što u oblasti tržišta rada predstavlja jedan od najvećih izazova u narednom periodu.

2.2.2 Obrazovanje i istraživanje

U kontinuitetu se sprovode aktivnosti na usklađivanju obrazovanja sa potrebama tržišta rada i stvaranju kvalitetnog i konkurentnog kadra, s ciljem smanjenja nezaposlenosti u Crnoj Gori. Istovremeno, realizuju se i aktivnosti na planu proširenja kapaciteta, odnosno povećanja pristupa djece kvalitetnoj njezi u ranom djetinjstvu i kvalitetnom obrazovanju u predškolskim ustanovama, kao i poboljšanja uslova za učenje učenika u osnovnim i opštim i stručnim srednjim školama.

U prethodnom periodu povećan je broj uključene djece RE populacije i poboljšan mehanizam i njihovog praćenja. Resursni centri su sproveli obuku u školama za izradu prilagođenog radno-razvojnog materijala za sve oblike smetnji u razvoju. Pri tome, poseban akcenat je dat na odnos sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama u periodu puberteta i adolescencije, i u tom cilju sprovedene su obuke za stručne službe u školama.

Kroz kampanju „Alati budućnosti su u tvojim rukama“, učenicima i roditeljima približena je obrazovna ponuda srednjih stručnih škola. Tendencija povećanja upisa u obrazovne programe u trogodišnjem trajanju se nastavila, tako da je u školskoj 2019/2020 u prvi razred upisano 1.543 učenika i dodijeljene su stipendije. Nastavljeno je unaprjeđenje kvaliteta dualnog obrazovanja, koje je u 2019/2020 godini pohađalo 824 učenika.

Pandemija CoVID-19 uticala je na to da se od 16. marta, shodno preporukama NKT-a, dio nastave izvodi preko elektronskih platformi, za sve starosne grupe. Za predškolsko vaspitanje i obrazovanje urađeni su sadržaji pod nazivom „#IgrajSeDoma“. U okviru Projekta „#UčiDoma“, sadržaj je kreiran za osnovnu i srednju školu, a distribuiran je preko internet portala, aplikacija i TV kanala. Razvijena je aplikacija za elektronski dnevnik „eDnevnikME“, koji je dostupan roditeljima, a upisivanje djece u ustanove predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja se može obaviti preko novog portala „Upiši.edu.me“. Nakon što su epidemiološki uslovi dozvolili popuštanje mjera, organizovali su eksterni maturski i stručni ispiti koje je polagalo ukupno 6.438 učenika. Pored navedenog, sve ustanove visokog obrazovanja prilagodile su organizaciju predavanja i ispita preko elektronskih platformi, a nakon popuštanja mjera počele su aktivnosti na realizaciji završnih ispita. U okviru javnog poziva u vezi sa osmim ciklusom Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem, 3009 lica je povezano sa poslodavcima.

Početakom 2020. godine najbolje se osjetio značaj ulaganja u naučna istraživanja. Strategija pametne specijalizacije 2019-2024 - **S3**, koja je usvojena u junu 2019, zvanično je dobila zeleno svjetlo i od strane Evropske komisije u decembru 2019. godine. Na ovaj način Crna Gora je postala prva zemlja van EU koja je donijela ovakav dokument. Polazeći od dijela Strategije „VII - Kombinacija politika i finansijski okvir“, prepoznat je zajednički cilj kombinacije politika „Poboljšanje saradnje u okviru sistema inovacija“, na osnovu kojeg je usvojen instrument politike „Kolaborativni programi za inovacije“. Takođe, dodijeljena su dva statusa centra izvrsnosti iz oblasti S3: „FoodHub“ (Univerzitet Donja Gorica) i „CEBIMER“ (Institut „dr Simo Milošević“).

Tokom 2019. godine, nastavljene su implementacije Strategije inovativne djelatnosti 2016-2020 i Strategije naučnoistraživačke djelatnosti sa akcionim planovima. Usljed strateških promjena i reformi u oblasti istraživanja i inovacija, revidirana je Mapa puta za istraživačku infrastrukturu Crne Gore (2015-2020) iz 2015. godine. Revizija Mape puta daje detaljan pregled nacionalne istraživačke infrastrukture, međunarodnih projekata koji su relevantni, i po prvi put tretira pitanje pristupa istraživačkoj infrastrukturi.

Pokrenut je novi ciklus mapiranja istraživačke infrastrukture u prvoj polovini 2019. Rezultati procesa mapiranja ukazali su na dobro stanje postojeće istraživačke infrastrukture, kao i visok stepen spremnosti institucija na zajedničko korišćenje opreme, kao i pristup opremi.

U skladu sa Programom podsticanja inovativnih *startup*-ova u Crnoj Gori 2019-2021, identifikovane su mjere koje su počele da se primjenjuju: podrška za stimulisanje inovacione kulture (događaji, obuke, gostujući predavači); novi poziv za strateškog partnera za sprovođenje pred-akceleracijskog programa za inovativne *startup*-ove („*BoostmeUp*“ i „*Startup Activator*“); početak rada na zakonodavnim izmjenama za uvođenje stimulativnih fiskalnih mjera; Kolaborativni program za inovacije modifikovan je kako bi uključio perspektivne *startup*-ove u buduće pozive. Međunarodna saradnja ostvarena je na evropskom i bilateralnom nivou, od kojih se ističu programi COST, Horizont 2020, IPA II, EUREKA, ESS, IAEA, ICGEB i CERN.

U borbi protiv pandemije COVID-19 angažovani su i naučno-istraživački kapaciteti. U koordinaciji Naučno-tehnološkog parka i saradnju s Kriznim medicinskim štabom, organizovana je 3D štampa i proizvodnja zaštitnih vizira. U aprilu održano je tehnološko-preduzetničko takmičenje Coronathon.me za odgovor i oporavak na krizu nastalu usljed pandemije. Prioritetne oblasti bile su „Zaštita života i javnog zdravlja“, „Ubrzanje oporavka“ i „Obezbeđivanje održive budućnosti“, sa fokusom na zaštitu

ranjivih grupa. Organizovan je specijalni poziv za naučno-istraživačke projekte na temu COVID-19 iz oblasti zdravlja i ekonomije, čija je implementacija u toku.

2.2.3 Penzijski i zdravstveni sistem

Za finansiranje penzijskog sistema u 2019. godini bilo je potrebno 426,58 mil.€, od čega je 77,4% obezbijeđeno iz izvornih prihoda Fonda PIO, a 22,6% iz opštih prihoda Budžeta. Prosječna penzija u decembru 2019.godine iznosila je 287,48 €, a bilo je 130.149 korisnika prava PIO.

U skladu sa utvrđenom metodologijom, 1. januara 2020. godine izvršeno je redovno usklađivanje za 0,53% vrijednosti penzije za jedan lični bod i drugih prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja. Prema raspoloživim podacima, prosječna penzija u aprilu 2020. godine iznosila je 288,71€, što je približno na nivou uporednog perioda 2019. godine. Potrebna sredstva za isplatu prava iz PIO za 130.289 korisnika za april 2020. godine iznosila su 35,34 mil.€. Od ovog boja 124.961 su korisnici penzija, a 5.328 bili su korisnici ostalih prava PIO. Neznatno je povećan broj korisnika penzija i iznos sredstava za njihovu isplatu. Zakonom o Budžetu za 2020. godinu za finansiranje penzijsko-invalidskog sistema Fondu PIO planirana su sredstva u iznosu od 448,58 mil.€, što je 5,2% više nego u 2019.godini.

Takođe, shodno Zakonu o boračkoj i invalidskoj zaštiti, 1. januara 2020.godine izvršeno je redovno usklađivanje prava iz ove oblasti za daljih 0,40%. Za isplatu redovnih mjesečnih primanja korisnicima ovih prava u 2019.godini bilo je potrebno 5,62 mil.€, dok su Zakonom o budžetu za 2020. godinu planirana sredstva u iznosu 5,40 mil.€, za 2.389 korisnika.

U cilju jačanja održivosti penzijskog sistema, veće pravednosti penzijskih davanja, ali i preispitivanja postojećih mogućnosti za ranije napuštanje tržišta rada i penzionisanje, u toku su aktivnosti na izmjenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju. Pri tome, prioritet penzijskog sistema i dalje će biti redovna isplata penzija i drugih prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, kao i njihovo redovno usklađivanje.

Tokom trajanja pandemije Covid-19, u cilju pomoći penzionerima sa najnižom penzijom, Fond PIO je opredijelio 601.150,00 € jednokratne pomoći za 12.030 korisnika penzija. Drugi paket pomoći, kojim je obuhvaćeno 548 korisnika tzv. srazmjernih penzija, isplaćen je iznos od 27.400€. Ostalim korisnicima srazmjernih penzija koji ispunjavaju uslove, isplata će se izvršiti nakon dostavljanja neophodnih dokaza.

Pandemija Covid - 19 pokazala je visok nivo funkcionalnosti zdravstvenog sistema, što je rezultat kontinuiranih reformi usmjerenih na: unaprjeđenje kvaliteta zdravstvene zaštite i očuvanje zdravlja građana i u najtežim epidemiološkim situacijama, prostorno-tehnološko osavremenjavanje jedinica zdravstvene zaštite, usavršavanje i specijalizaciju kadrovskih kapaciteta, kao i stvaranje uslova za podizanje standarda zaposlenih.

S tim u vezi, a u cilju prevazilaženja uočenih izazova, realizuju se mjere i aktivnosti, koje se odnose na:

- kontinuirano unaprjeđenje sistema integrisanog upravljanja kvalitetom i postizanja visoke bezbjednosti zdravstvenih usluga, kroz donošenje i implementaciju Strategije za poboljšanje kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbjednosti pacijenata za period 2019-2023. godine, sa Akcionim planom 2019-2020. godine;
- elektronsko zakazivanje specijalističkih pregleda, a od jula 2019. godine počela je primjena jedinstvene platforme za zakazivanje, što je rezultiralo izrazitim smanjenjem vremena čekanja na specijalističke preglede u Kliničkom centru i u opštim bolnicama i obavljanje pregleda u roku nešto dužem od mjesec dana;

- zaključivanje ugovora između Fonda za zdravstveno osiguranje i 189 privatnih apoteka (u opštini Podgorica 70), 13 privatnih zdravstvenih ustanova, i sa 34 isporučioaca različitih medicinsko-tehničkih pomagala;
- finansijska ulaganja u medicinsku opremu i objekte. U tom smislu, u 2019. godini u javnim zdravstvenim ustanovama ukupno je uloženo oko 8,2 mil.€, od čega je 5,9 mil.€ u nabavku savremene medicinske opreme, a 2,3 mil.€ u adaptaciju i rekonstrukciju objekata. Realizovane su i donacije (oprema, građevinski radovi, lijekovi, potrošni materijal, novac i ostalo) ukupne vrijednosti 1,5 mil.€;
- jačanje kadrovskih kapaciteta zdravstvenog sistema. U cjelokupnom zdravstvenom sistemu Crne Gore aktivno je angažovano 2.278 ljekara, odnosno 3,3 ljekara na hiljadu stanovnika, dok je evropski prosjek 3,4 ljekara. U protekle dvije godine u zdravstveni sistem su se, nakon provratka sa specijalističkih usavršavanja, uključila 93 ljekara specijalista. Proces specijalističkih usavršavanja nastavlja se, kao i kontinuirana medicinska edukacija;
- rješavanje stambenih potreba zaposlenih u zdravstvu. U skladu sa važećim Sporazumom, predviđeno je da Vlada Crne Gore u periodu od 2021-2023. godine uplati 1,5 mil.€ sredstava Stambenoj zadruzi „Zdravstvo“ i obezbijedi nastavak rješavanja stambenih potreba zaposlenih.

Crnogorski zdravstveni sistem je na osnovu stručnih saznanja i informacija o karakteristikama nove zarazne bolesti COVID-19 i njenom širenju, sistematično pristupio pripremi odbrane i definisao tri moguća scenarija. Uspostavljena je veoma funkcionalna i skladna organizaciona i kadrovska struktura kojom je na državnom nivou upravljalo Nacionalno koordinaciono tijelo za borbu protiv zaraznih bolesti (NKT), a uz presudnu ulogu Instituta za javno zdravlje Crne Gore, kao stručne zdravstvene institucije. NKT se opredijelilo za opremanje zdravstvenih ustanova do nivoa drugog scenarija (1% ili 6.000 inficiranih građana), imajući u vidu kadrovske kapacitete i objektivnu mogućnost nabavke nedostajuće opreme za održivost ovog koncepta.

Krajnje ozbiljne pripreme zdravstvenog sistema za projektovani scenario i istovremeno posvećeni rad i nastojanje da se taj obim infekcije spriječi, pažljivo praćenje iskustava drugih, te učenjem na tuđim greškama, presudno su uticali na postizanje povoljnog ishoda u borbi protiv Covid-19.

U periodu trajanja epidemije u Crnoj Gori je bilo 325 inficiranih, od kojih je svega 76 liječeno u bolnicama, što pokazuje da je zdravstveni sistem vođen na efikasan način uz poštovanje načela ravnomjernog raspoređivanja tereta i neiscrpljivanja kadra i uspješnog savladavanja prvog talasa.

- Za izuzetno angažovanje i postignute rezultate u zaštiti zdravlja stanovništva odobreno je povećanje zarada od 15% za april i maj tekuće godine zdravstvenim radnicima koji su aktivno učestvovali u radnom procesu u borbi sa COVID-19.
- Nakon uspješne borbe protiv COVID-19, u cilju snaženja i adekvatnog opremanja zdravstvenog sistema da može efikasno odgovoriti na sve zdravstvene izazove i obezbijediti kvalitetnu zaštitu svim građanima, nastaviće se kontinuirana ulaganja u dugoročno jačanje kapaciteta zdravstvenog sistema. Na tom planu partnerstvo i podršku će i dalje pružati Evropska unija. Za izgradnju novih objekata **Klinike za infektivne bolesti** i **Klinike za dermatovenerologiju** EU namjerava da uloži **8,5 mil.€**. Iz sredstava donacija NKT-u i sredstava Budžeta gradiće se nova **Klinika za mentalne bolesti**¹¹ i **rekonstruisati bivša Klinika za onkologiju za potrebe Centra za hematologiju**, ukupne vrijednosti **8,7 mil.€**.

¹¹ Objekti klinika za infektivne bolesti i dermatovenerologiju i klinike za mentalno zdravlje u okviru Kliničkog centra Crne Gore posjeduju tehničku dokumentaciju i sve potrebne dozvole.

Pandemija COVID-19 je iz korijena izmijenila društveni i ekonomski život ljudi širom regiona i svijeta i pokrenula pitanja finansiranja, pružanja usluga i upravljanja, na koja treba da odgovori zdravstveni sistem i država. **Ublažavanje budućih uticaja COVID-19 na zdravstveni sistem** do proizvodnje vakcine, predstavlja složen izazov za nosioce politika. **Najviši prioritetni izazovi za Crnu Goru**, na osnovu rezultata istraživanja Svjetske banke, publikacije –GHSI¹² (Globalni indeks zdravstvene sigurnosti)- 2019, odnose se na rješavanje pitanja:

- Ograničenih kapaciteta Kliničkog centra, bolnica i domova zdravlja za pružanje zdravstvene zaštite,
  - Otežanog pristupa zdravstvenoj zaštiti,
  - Otežanih komunikacija sa zdravstvenim radnicima u slučaju vanredne situacije u javnom zdravstvu, kojima treba dodati uočene izazove u periodu suočavanja sa pandemijom:
- o Otežanog pristupa Crne Gore neophodnoj opremi za borbu protiv COVID-19 usljed ograničenja tržišta medicinske i lične zaštitne opreme, pod uticajem izražene potražnje na globalnom nivou i
  - o Zabrane ili ograničenja izvoza medicinske opreme, lične zaštitne opreme i lijekova od strane drugih država.

2.2.4 Socijalna zaštita

U skladu sa strateškim razvojnim dokumentima, reforma sistema socijalne i dječje zaštite usmjerena je na razvoj usluga, pluralizam pružaoca usluga i uvođenje kvaliteta usluga i kvaliteta stručnog rada.

U skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti uredno se vrši isplata naknada i pružaju usluge u ovoj oblasti. Ukupna davanja za socijalnu, boračku i invalidsku zaštitu u 2019. godini iznosila su 79,58 mil.€. Najveći dio sredstava opredijeljen je za prava koja se ostvaruju nezavisno od materijalne situacije pojedinca. Za period januar-april 2020. isplaćeno je 26,7 mil.€, što je neznatno iznad nivoa u uporednom periodu 2019. godine. Pri tome, zbog epidemiološke situacije u martu je isplaćena pomoć korisnicima materijalnog obezbjeđenja u ukupnom iznosu 7.750,0 € i jednokratna pomoć u iznosu od 429.650,0 €. Dosljedna primjena mjera i postupanje prema preporukama NKT rezultiralo je uspješnim ishodima u suzbijanju epidemije COVID-19 u ustanovama za socijalnu i dječju zaštitu.

U proteklom periodu, kroz projekat „Nastavak reforme sistema socijalne zaštite“, podržane su usluge: dnevni boravak za stara lica (uspostavljeno 13 dnevnih boravaka širom Crne Gore), pomoć u kući za stara lica (u 15 opština kroz angažman gerontodomaćica za oko 1.200 korisnika), nacionalna SOS telefonska linija za žrtve nasilja u porodici (ova usluga pružena je i na albanskom govornom području), porodični saradnik (sprovođi se u 8 opština). Pored navedenog podržan je rad: prihvatilišta za beskućnike u Domu starih “Grabovac” u Risnu, prihvatnih stanica za žrtve nasilja u porodici u Podgorici i još nekoliko gradova, kao i prihvatilišta za djecu žrtve nasilja i Nacionalne dječje telefonske linije pri Dječjem domu “Mladost” u Bijeloj.

U dijelu razvoja usluga za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju uspostavljeno je 16 dnevnih boravaka, uz pokrivanje troškova usluge za korisnika, dok je u cilju razvoja usluga za starija lica u JU Doma za stare “Grabovac” u Risnu otvoren dnevni boravak za odrasla i stara lica sa invaliditetom, s posebnim fokusom na dementne korisnike. U 2020. godini Ministarstvo rada i socijalnog staranja, putem javnih poziva, finansira dio usluga zaštite žrtava nasilja koje pružaju nevladine organizacije i

---

¹² Prema GHSI (Globalni indeks zdravstvene sigurnosti) 2019, publikaciji Svjetske banke, COVID-19 će pogoršati izazove sa kojima se već dugo suočava i zdravstveni sistem Crne Gore.

druge institucije. Licencirana su tri prihvatilišta – skloništa za žrtve nasilja u porodici, tako da je dostignut standard Istanbulske konvencije.

Kroz projekat “Razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori” izgrađen je višenamjenski objekat u Opštini Petnjica za potrebe Centra za socijalni rad za opštine Berane, Andrijevića i Petnjica. Takođe, gradskoj opštini Golubovci opredijeljena su sredstva za opremanje Dnevnog boravka za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Uspostavljen je sistem licenciranja pružalaca usluga i stručnih radnika u oblasti socijalne i dječje zaštite. U cilju razvoja profesionalnih kompetencija zaposlenih u socijalnoj i dječjoj zaštiti uspostavljen je postupak akreditacije programa obuka i akreditovano 20 programa obuka.

Planirano je osnivanje Javne ustanove za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica - “Podgorica”. S tim u vezi, otpočela je izgradnja objekta kapaciteta 270 mjesta, a vrijednost ulaganja iznosi 12,5 mil.€. Istovremeno, u toku je rekonstrukcija objekata vojnog kompleksa “Trebjesa” u Opštini Nikšić, kapaciteta 208 mjesta za istu namjenu, za čiji završetak je izdvojeno 5,18 mil.€.

Tokom 2019. godine, u skladu sa Sporazumom o procesu socijalne aktivacije radno sposobnih korisnika materijalnog obezbjeđenja porodice (MOP), odvijale su se aktivnosti usmjerene ka socijalnoj aktivaciji ovih korisnika. Urađeno je ukupno 1715 individualnih planova aktivacije, a bila su uključena 193 korisnika.

Nastaviće se sa sprovođenjem mjera i aktivnosti za unapređenje socijalne i dječje zaštite, posebno za poboljšanje položaja osjetljivih grupa stanovništva.

2.3 Prerađivačka industrija

Industrijska proizvodnja u 2019. godini bila je niža od proizvodnje ostvarene u 2018. za 6,3%. Zabilježeno je povećanje proizvodnje od 20,8% u sektoru vađenje ruda i kamena, kao rezultat rasta proizvodnje od 39,9% u oblasti vađenje ruda metala. U sektoru prerađivačka industrija obim proizvodnje je bio niži za 10,0%, a u sektoru snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija za 7,1%. U I kvartalu 2020. godine u odnosu na I kvartal 2019. godine, industrijska proizvodnja bilježi rast za 12,9%. Povećana je proizvodnja u sva tri sektora, i to u sektoru vađenje ruda i kamena za 21,3%, sektoru prerađivačka industrija 17,0% i sektoru snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija 6,9%.

Prerađivačka industrija, sa učešćem od 52,7% (u 2018), značajno opredjeljuje kretanje ukupne industrijske proizvodnje. Istovremeno, sa učešćem od 4% u BDP-u, činila je 38,9% industrijskog doprinosa BDV u 2018. godini. Na zabilježeni pad proizvodnje od 10,0%, u 2019. u odnosu na 2018. godinu, uticao je, između ostalog, niži obim proizvodnje u oblastima proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i preparata od 27,4%, proizvodnja osnovnih metala od 9,0% i dr. Treba istaći da je zabilježeno značajno povećanje proizvodnje u oblasti proizvodnja namještaja (62,4%).

Podaci o ostvarenom obimu proizvodnje u 2019, po mjesecima, odnosno njihov odnos prema ostvarenom obimu proizvodnje u istom mjesecu prethodne godine (godišnji nivo), pokazuju da je uspostavljen negativan trend, odnosno da je došlo do smanjenja aktivnosti prerađivača. Zabilježeno je smanjenje proizvodnje u svim mjesecima, osim u februaru i julu, kada je ostvaren rast od 5,6% i 3,3%. Smanjenje se kretalo od 2,6% u januaru i maju 2019. godine, preko 17,6% u septembru, do 36,1% u

novembru, iste godine. U decembru 2019, obim proizvodnje je bio niži za 15,6% nego u decembar 2018. godine.

U prvom kvartalu 2020, u odnosu na uporedni period, došlo je do povećanja proizvodnje, može se reći, u svim oblastima koje opredjeljuju vrijednost indeksa prerađivačke industrije. Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i preparata je povećana za 49,4%, proizvodnja osnovnih metala za 16,3%. U oba posmatrana perioda, proizvodnja prehrambenih proizvoda je povećana (6,2% u 2019, odnosno 8,8% u i kvartalu 2020.).

Prema podacima Monstata, ukupan broj preduzeća u sektoru prerađivačke industrije isti je u posljednje dvije godine, a iznosio je 2.522, odnosno 7,3% aktivnih poslovnih subjekata u Crnoj Gori (34.707), u kojima je zaposleno 13.022 radnika, što čini 6,4% ukupno zaposlenih u Crnoj Gori.

Programi podrške namijenjeni privrednim subjektima koji posluju u sektoru prerađivačke industrije:

- Implementacijom Programa za unapređenje konkurentnosti privrede za 2019. godinu, u okviru Programske linije za unapređenje inovativnosti pristigle su 32 aplikacije u 2019, a do kraja 2019. je ugovorena podrška za 22 preduzeća, ukupne vrijednosti 60.559,00 €;
- U okviru Programske linije za uvođenje međunarodnih standarda, u 2019. primljeno je 114 aplikacija, dok je uslove za dodjelu subvencije ispunilo 71 preduzeće, koja su do kraja 2019. godine potpisala ugovore u ukupnom iznosu od 268.520,55 €;
- U okviru Programske linije za razvoj klastera, u 2019. je primljeno 12 zahtjeva, a do kraja 2019. je ugovorena podrška za sedam projektnih predloga od strane šest klastera, ukupne vrijednosti 56.501,93 €;
- U okviru Programske linije za podsticaj direktnih investicija, u toku 2019. je od sedam prijava odobreno pet aplikacija, a ukupan iznos odobrene pomoći je 2.908.500,00 €. Shodno utvrđenoj programskoj proceduri, do kraja 2019. isplaćena je prva od tri rate u ukupnom iznosu od 969.499,66 €.

S aspekta aktivnosti koje se sprovode u realizaciji Akcionog plana Industrijske politike Crne Gore 2019-2020. godina, s posebnim fokusom na prerađivačku industriju, kao važan implementacioni mehanizam u kontinuitetu se sprovodi Programska linija za modernizaciju prerađivačke industrije, s ciljem jačanja konkurentnosti privrednih subjekata, kao i unapređenja poslovanja, produktivnosti i profitabilnosti kroz usvajanje novih tehnologija. Tokom 2019. godine, evidentirano je 12 zahtjeva od strane firmi koje posluju u oblasti papirne i drvne industrije, proizvodnje opreme, namještaja i građevinske stolarije. U skladu sa pravilima Programske linije odobreno je 11 prijava u vrijednosti od 1.213.786,69 €, od čega je 988.980 € kreditnih sredstava IRF-a, a 155.736 € bespovratnih sredstava¹³ Ministarstva ekonomije.

2.4 Poljoprivreda i ruralni razvoj

U skladu sa raspoloživim resursima, sektor poljoprivrede može biti snažan zamajac jačanju ekonomske aktivnosti. S tim u vezi, pored realizacije mjera predviđenih ovogodišnjim više nego izdašnjim Agrobudžetom, Vlada će ovaj sektor dodatno podržati posebnim programom vrijednim preko 17,0 mil.€.

---

¹³ Ministarstva ekonomije je od dodijeljenih 155.736 €, u toku prošle godine isplatilo je 116.636 € bespovratnih sredstava. Ostatak u iznosu od 39.100,0€, ukoliko se započeta investicija u potpunosti realizuje početkom 2020, dodijeliće se iz sredstava Programa za 2020.

Agrobudžet za 2020. iznosi 60.722.500 € i veći je za 15,96% od Agrobudžeta za 2019. godinu. Pri tome, od ukupnog iznosa sredstava, na sredstva iz Budžeta se odnosi 40,19%, na sredstva iz donacija 45,0% i na sredstva iz kredita 14,81%.

U cilju doprinosa razvoju kvaliteta i bezbjednosti hrane, vinogradarstva i vinarstva, pčelarstva, podizanja i opremanja voćnih zasada, u oblasti maslinarstva, povrtarske proizvodnje, ljekovitog i aromatičnog bilja, organske proizvodnje, akvakulture i marikulture, stočnog fonda, sirovog mlijeka za razne vidove podrške, u 2020. godini, objavljeno je preko 30 javnih poziva.

Sprovode se i direktna plaćanja u stočarstvu, koja obuhvataju premije po grlu, podršku razvoju tržišne proizvodnje i otkupne mreže mlijeka i premije za preradu mlijeka na gazdinstvu. Ukupno opredijeljena sredstva, u 2020. godini, po ovom osnovu iznose 6.650.000,00 €. U skladu sa Posebnim programom podrške poljoprivredi i ribarstvu, koji je Vlada Crne Gore donijela u cilju ublažavanja posljedica izazvanih pandemijom COVID-19, izvršena je isplata direktnih plaćanja u stočarstvu u avansnom iznosu od 80%. Isplatom su obuhvaćeni svi poljoprivredni proizvođači koji su prošle godine ostvarili pravo na subvencije po grlu. Po ovom osnovu, početkom maja, isplaćeno je 2.569.174,40 €.

Direktna plaćanja u biljnoj proizvodnji obuhvataju subvencije koje se isplaćuju po hektaru obradive površine, podršku proizvodnji sjemenskog materijala i direktna plaćanja za proizvodnju duvana. Ukupno opredijeljena sredstva za ove mjere iznose 1.570.000,00 €. U skladu sa Posebnim programom podrške poljoprivredi i ribarstvu, koji je Vlada Crne Gore donijela u cilju ublažavanja posljedica izazvanih pandemijom COVID-19, izvršena je isplata direktnih plaćanja u biljnoj proizvodnji u avansnom iznosu od 80%. Isplatom su obuhvaćeni svi poljoprivredni proizvođači koji su prošle godine ostvarili pravo na subvencije u biljnoj proizvodnji za površine pod povrćem, ratarskim kulturama i krmnim biljem. Obračun je izvršen na osnovu površina koje su subvencionisane prošle godine, ali na osnovu kriterijuma i iznosa podrške predviđenih Agrobudžetom za 2020. godinu. Po ovom osnovu, početkom maja mjeseca, isplaćeno je 723.364,79 €.

Za dodjelu podrške za direktna plaćanja za višegodišnje zasade (voćarstvo, vinogradarstvo, maslinarstvo, ljekovito i aromatično bilje) za 2020. godinu do 8. juna 2020. poslato je na plaćanje 215.189,50 € za 907 korisnika.

Za podršku unapređivanju pčelarstva opredijeljeno je 400.000,0 €, što je za 9% više u odnosu na prethodnu godinu. Realizuje se 5 javnih poziva: Javni poziv za podršku mladim pčelarima početnicima, za nabavku voska za organsku i konvencionalnu proizvodnju meda, odabir odgajivača pčelinjih matica, nabavku plodišnih nastavaka i nabavku opreme za transport pčelinjih zajednica. Investicije su u fazi realizacije.

Za realizaciju agrobudžetske podrške vinarima kroz "Mjere posebne podrške za vino" za 2020. godinu, opredijeljeno je 100.000 €. U skladu sa Javnim pozivom, koji je bio otvoren do 31. maja 2020. godine, zahtjev za podršku je dostavilo 15 proizvođača. U skladu s dinamikom realizacije planiranih aktivnosti proizvođača u vinogradu, podrška će biti isplaćena u junu i krajem 2020. godine. Iznos podrške u junu za 9 proizvođača je 55.900 €.

Za realizaciju mjera ruralnog razvoja planirano je 40.023.000 € (uključujući IPARD). Većina javnih poziva za mjere podrške ruralnom razvoju je objavljena i realizovana. U odnosu na 2019, sredstva podrške za ruralni razvoj su veća za 7.353.000,00 €.

U skladu sa Drugim javnim pozivom za podršku preradi, aplikacije su se predavale od 4. septembra do 20. decembra 2019. godine. Zainteresovani aplikanti mogli su konkurisati sa projektima čiji prihvatljivi troškovi iznose od 40.000€ do 1.500.000€, dok podrška iznosi do 50% prihvatljivih troškova. Dodatna sredstva podrške od 10% mogu se dodijeliti za dio prihvatljivih/odobrenih troškova koji se odnosi na upravljanje otpadom, nusproizvodima, prečišćavanje otpadnih voda i iskorišćavanje otpada. Podrška se dobija nakon što se realizuje cjelokupna investicija. Predmet investicije su izgradnja, rekonstrukcija ili opremanje objekata za prijem i preradu proizvoda, nabavka opreme, mehanizacije, uređenje infrastrukture na proizvodnoj jedinici, investicije u izgradnju, rekonstrukciju ili opremanje postrojenja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, uvođenje sistema bezbjednosti hrane i upravljanje kvalitetom proizvoda. Po ovom pozivu pristiglo je 52 zahtjeva koja su trenutno u fazi administrativne i terenske kontrole.

Kroz IPARD II prvi javni poziv u 2020. godini isplaćeno je ukupno 79 korisnika. Ukupan iznos ovih investicija je 1.671.570,18€ (sa PDV-om), odnosno 1.376.902,65€ (bez PDV-a), dok je iznos isplaćene podrške 953.588,24€.

Drugi IPARD javni poziv za Mjeru 1 „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“, za dodjelu bespovratne podrške primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, objavljen je 24. februara 2020. godine. Registrovana poljoprivredna gazdinstva kroz ovaj poziv mogu konkurisati sa projektima, čiji prihvatljivi troškovi iznose od 10.000€ do 500.000€, i ostvariti podršku od 6.000 pa do 350.000€. Do početka juna pristiglo je 14 zahtjeva za dodjelu podrške na osnovu ovog Javnog poziva. Osnovna bespovratna podrška je 60% od prihvatljive investicije. Za mlade farmere (do 40 godina), podrška je 65%, dok je za one koji realizuju investicije u planinskom području iznad 600 metara nadmorske visine podrška 70% prihvatljive investicije. Takođe, dodatnih 10% podrške mogu ostaviti budući korisnici čija se investicija odnosi na upravljanje, skladištenje stajnjaka i drugog otpada iz poljoprivredne proizvodnje. Poljoprivrednim proizvođačima je kroz ovaj Javni poziv stavljeno na raspolaganje 12.256.621,14€ bespovratne podrške. Usljed epidemije Corona virusa, prolongiran je Drugi IPARD javni poziv za Mjeru 1 „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“, tako da je potencijalnim podnosiocima zahtjeva omogućeno da neophodnu dokumentaciju prikupe i dostave najkasnije do 19. avgusta 2020. godine (rok je produžen 90 dana).

2.5 Turizam

Sektor turizma je posebno osjetljiv na eksterne šokove, što potvrđuju i aktuelna kretanja. Pandemija COVID-19, od samog početka proglašenja epidemije, proizvodi ogromne gubitke u ovom sektoru. Ali, i nakon proglašenja kraja epidemije u Crnoj Gori, postoji velika neizvjesnost u pogledu reaktiviranja poslovnih aktivnosti turističkih poslenika.

Crna Gora je u prvih pet mjeseci 2020, i pored COVID-19 krize, povećala hotelske smještajne kapacitete za još 4 nova hotela (1 hotel sa 5 zvjezdica i 3 hotela sa 3 zvjezdice), dok je u 2019. otvoreno 49 novih hotela, od kojih je 6 hotela sa 5 zvjezdica, 34 hotela sa 4 zvjezdice i 9 hotela sa 3 zvjezdice. Ove aktivnosti su i rezultirale turističkim prometom, koji je u 2019. u svim vidovima smještaja zabilježio pozitivne stope rasta dolazaka i noćenja turista. U Crnoj Gori boravilo je 2,6 mil. turista (rast 20%) i realizovano 14,5 mil. noćenja (rast 11,8%). Dolasci domaćih gostiju su za 5,9% veći, a stranih 20,8% u odnosu na 2018. Noćenja stranih državljana bilježe bržu dinamiku rasta (12,0%), u odnosu na rast noćenja domaćih gostiju (7,4%). Tokom ljetnjih mjeseci (jun, jul, avgust), učešće broja noćenja je i dalje najznačajnije, i iznosilo je 67,8% ukupnog broja noćenja u 2019. Turisti koji su boravili u predsezoni (april – maj) ostvarili

su 8,4% od ukupnih noćenja u 2019. Noćenja tokom postsezone (septembar – oktobar) imaju učešće od 16,0% u ukupnom broju noćenja. U ukupno ostvarenim noćenjima stranih turista, najveće učešće imali su državljani Rusije (24,9%), Srbije (21,5%), Bosne i Hercegovine (8,5%) i Njemačke (4,6%). Budva je i 2019. bila najposjećenija opština u Crnoj Gori, sa učešćem od 34,7% u ukupnom broju turista i 31,8% u ukupnom broju ostvarenih noćenja. **Prihodi od turizma (noćenja ino turista) za 2019. iznosili su 1,1 mlrd. € ili 22,4% BDP-a.**

Prema raspoloživim podacima za period januar - mart 2020. u Crnoj Gori boravilo je 89.900 turista i realizovano 190.642 noćenja. Zbog epidemije bolesti Covid-19, koja je zvanično nastupila sredinom marta mjeseca, bile su suspendovane turističke posjete što je dovelo do pada broja turista za oko 27%, i njihovih noćenja za 19% u odnosu na prvi kvartal 2019. Pozitivan trend prisutan za prva dva mjeseca, kada je došlo do povećanja prometa u procentima za 8,0% (turisti) i 11,3% (noćenja), zbog poznatih okolnosti je zaustavljen i dobio je negativan predznak. Samo tokom marta, pad broja turista je iznosio 67% i broja njihovih noćenja za 60% u odnosu na isti mjesec 2019. U prva tri mjeseca, u kolektivnom smještaju je registrovano 26,3% manje turista (domaći i strani) i ostvareno 18,7% manje noćenja, u odnosu na isti period 2019.

U nastojanjima da se, i pored otežanih uslova, obezbijede preduslovi za održavanje konkurentnosti crnogorskog turističkog proizvoda, aktivnosti se realizuju kroz:

- **Unaprjeđenje zakonskog i strateškog okvira** – U 2019. godini usvojena je Uredba o uslovima i načinu pružanja turističkih usluga koje uključuju sportsko-rekreativne i avanturističke aktivnosti i pravilnike. Donijet je Program razvoja kulturnog turizma Crne Gore, sa Akcionim planom do 2021. U okviru Strategije pametne specijalizacije 2019-2024, urađen je projekat „Održivi i zdravstveni turizam“ koji ima za cilj da, primjenom istraživanja i tehnoloških inovacija, stvori preduslove za efikasniju turističku valorizaciju potencijala u oblasti zdravstvenih usluga. Sprovedena je Javna rasprava o **Predlogu zakona o turizmu i ugostiteljstvu**, čiji je osnovni cilj transponovanje Direktive (EU) 2015/2302 o putovanjima u paket-aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima. U toku je priprema **Predloga zakona o dopunama Zakona o turizmu i ugostiteljstvu** u cilju ublažavanja negativnih efekata epidemije COVIDA-19 u poslovanju turističkih privrednika. Ovim zakonom će se obezbijediti mogućnost da turističke agencije zadrže avans – depozit uplaćen od strane klijenata za sva putovanja koja su bila zakazana u periodu od 1. marta 2020. i koja su otkazana zbog globalne pandemije. Turistički vaučer će predstavljati garanciju da putnik može da izabere novi datum putovanja za isti ili neki drugi aranžman. U toku su aktivnosti na implementaciji nove platforme za Centralni turistički registar. Takođe, u toku je i izrada **dopuna Pravilnika o bližim uslovima u pogledu uređenosti i opremljenosti, vrstama i uslovima korišćenja kupališta na moru** u cilju propisivanja uslova čijom implementacijom će se na kupalištima obezbijediti poštovanje privremenih mjera nadležnih organa za sprječavanje unošenja u zemlju, suzbijanje i sprječavanje prenošenja novog korona virusa;
- **Smanjenje sezonalnosti poslovanja i regionalne neujednačenosti ponude** - Realizuju se aktivnosti usmjerene na diverzifikaciju turističke ponude, sa ciljem produženja trajanja sezone i razvijanja cjelogodišnjeg turističkog proizvoda baziranog na prirodi, etno-gastronomskim rutama, povezivanju turizma i poljoprivrede, turizma i kulture, unaprjeđenju manifestacionog i kongresnog turizma. Realizovano je 84% aktivnosti definisanih Akcionim planom Programa razvoja ruralnog turizma do 2021. Objavljen je “Mali vodič za seoska domaćinstava”, brošura kojom su obuhvaćena sva registrovana seoska domaćinstva. Nastavljaju se aktivnosti na održavanju postojećih staza Nacionalne mreže za planinarenje i biciklizam. U okviru projekta “Vrhovi Balkana” u toku je izrada promotivnih materijala, uz intenziviranje saradnje sa partnerima sa Kosova i iz Albanije. U okviru

projekta “Razvoj panoramskih puteva” tokom 2019. realizovane su sljedeće aktivnosti: revidiran je glavni projekat za uređenje lokacija duž “Durmitorskog prstena”, za panoramske puteve „Kruna Crne Gore“ i “More i visine”: postavljena je turistička signalizacija i odštampane su promotivne mape. Za 2020. godinu planirana je izrada promotivne mape za sve 4 panoramske rute, kao i raspisivanje tendera za uređenje lokacija na “Durmitorskom prstenu”;

- **Implementaciju podsticajnih mjera u oblasti turizma** – U okviru Programa za 2019/2020. godine ukupno je podržano 111 projekata usmjerenih na diverzifikaciju i obogaćivanja turističkog proizvoda prvenstveno na sjeveru Crne Gore, unaprjeđenje turističkih usluga, kao i povezivanje ponude sjevernog i primorskog regiona. Opredijeljena sredstva po ovom osnovu iznosila su 478,3 hilj.€, a isplaćeno je 287,6 hilj.€. Za unaprjeđenje marketing aktivnosti, sa akcentom na nova emitivna tržišta, kroz sufinansiranje za 13 projekata obezbijedena je podrška u iznosu od 183,0 hilj.€, od čega je isplaćeno 180,0 hilj.€. Zbog situacije nastale povodom pandemije COVID-19, pojedini projekti nijesu uspjeli da se realizuju, pa će ukupna isplaćena sredstva biti manja od ukupne opredijeljene sume. Budžetom za 2020. opredijeljena su sredstva u iznosu od 100,0 hilj. €. za subvencije kamatne stope po osnovu kredita IRF-a, koji su odobreni tokom 2020. za izgradnju novih i rekonstrukciju i adaptaciju postojećih smještajnih kapaciteta;
- **Regionalnu saradnju** - Tokom 2019. Crna Gora je bila domaćin godišnjeg foruma Jadransko – jonske inicijative, sa fokusom na teme „Rješavanje sezonalnosti u Jadransko-jonskoj regiji kroz razvoj održivog i visokokvalitetnog turističkog proizvoda“ i „Nedostaci i slabosti na tržištu rada u turizmu - kako uskladiti vještine sa potrebama sektora“. UNWTO Academy i Amadeus (pridruženi član UNWTO) su 26. februara 2020. u Podgorici bili domaćini Masterclass-a pod nazivom „Podaci za bolje planiranje i upravljanje u turizmu“;
- **Promociju crnogorskog turističkog proizvoda**- Promotivne aktivnosti su u 2019. godini bile usmjerene na emitivna tržišta Zapadne Evrope, Rusije i Srbije, dok se promocija na dalekim tržištima realizovala u saradnji sa nacionalnim turističkim organizacijama zemalja Regiona. Brojni renomirani turoperator i mediji objavili su članke o Crnoj Gori kao poželjnoj i atraktivnoj turističkoj destinaciji (Cosmopolitan, Lonely Planet, Elle, CNN, New York Times i dr.). U 2020. zdravstvena bezbjednost i sigurnost gostiju su prioriteti koji su i predmet promotivnih aktivnosti. Pokrenuta je globalna marketinška kampanja pod sloganom “U društvu prirode”, koja se realizuje najprije na domaćem tržištu, a zatim i na tržištu regiona i Evrope, u skladu sa dinamikom otvaranja granica. O Crnoj Gori kao bezbjednoj destinaciji koja je među prvima otvorila svoje granice pisali neki od najuticajnijih evropskih medija, među kojima su britanski „Telegraph“, njemački dnevni list „Bild“, ali i mnogi drugi renomirani slovenački, francuski, poljski, ukrajinski i češki mediji.

2.6 Zaštita životne sredine

Pandemija virusa COVID-19 je potvrdila ogromni uticaj ljudskog faktora na klimu i životnu sredinu, tako da je, u cilju rješavanja neadekvatnog globalnog odgovora na izazove degradacije životne sredine, neophodno unapređenje ekonomije i postizanje njenog održivog rasta, nastavak aktivnosti na planu obnavljanja zdrave životne sredine, zaštite biodiverziteta, smanjenja emisija štetnih gasova, jačanje efikasne upotrebe resursa prelaskom na cirkularnu ekonomiju, čistiju proizvodnju i potrošnju, uz stvaranje novih ekonomskih prilika i poboljšanje kvaliteta života građana.

Zaštita životne sredine, uz poštovanje principa održivog razvoja, u osnovi je razvojne politike Crne Gore. Koncept dugoročnog razvoja Crne Gore zasniva se na principima niskih nivoa emisija gasova s efektom staklene bašte, kao i razvoj ekonomije otporne na klimatske promjene.¹⁴

Donošenjem Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena, zaokružen je sistem neophodan za smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte, kako na globalnom, tako i na nacionalnom nivou. Ovim zakonom uređuje se zaštita od negativnih uticaja klimatskih promjena, smanjivanje emisija gasova sa efektom staklene bašte, zaštita ozonskog omotača i druga pitanja koja se odnose na zaštitu od negativnih uticaja klimatskih promjena.

Zakonom o zaštiti morske sredine utvrđeni su ciljevi zaštite morske sredine, odnosno ostvarivanje dobrog i održivog stanja morske sredine, kao i polazne osnove i mjerila za izradu, razvoj, primjenu i praćenje primjene Strategije zaštite morske sredine.

Zaštićena područja. Proglašenjem parkova prirode: Ulcinjska solana, „Rijeka Zeta“ i Komovi za teritoriju Opštine Kolašin, povećan je procenat zaštićene državne teritorije. U skladu sa Nacionalnom strategijom biodiverziteta sa Akcionim planom za period 2016-2020, do kraja 2020, Crna Gora treba da ima najmanje 17% zaštićene državne teritorije.

U skladu sa Akcionim planom Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine i Nacionalne strategije integralnog upravljanja obalnim područjem, uz podršku sredstava Globalnog fonda za životnu sredinu, sprovodi se projekat „Promovisanje upravljanja zaštićenim područjima kroz integrisanu zaštitu morskih i priobalnih ekosistema u obalnom području Crne Gore“. Projekat doprinosi sakupljanju dodatnih podataka za **uspostavljanje mreže NATURA 2000** u obalnom području Crne Gore, u kopnenom i morskom dijelu. Inače, jedan od uslova ulaska Crne Gore u Evropsku uniju, odnosno zatvaranje Poglavlja 27, je uspostavljanje NATURA 2000 mreže, a koje se odvija po fazama: priprema nacionalnih popisa vrsta i stanišnih tipova navedenih u direktivama; priprema nacionalnih kriterijuma za odabir NATURA 2000 područja; proglašavanje područja od interesa za zajednicu pSCI (područja izdvojenih na osnovu Direktive o staništima) i proglašavanje područja posebne zaštite za ptice- SPA (područja izdvojena na osnovu Direktive o pticama). Kroz IPA Projekat „Uspostavljanje NATURA 2000 mreže“¹⁵, urađene su: draft referentne liste za vrste i stanišne tipove; draft referentna lista za ptice; dopunjen je katalog stanišnih tipova Crne Gore; i dat predlog podjele Crne Gore na dva biogeografska regiona.

Radi se na stvaranju uslova za izradu **registra zagađivača životne sredine**, sredstvima koja će se, djelimično, obezbijediti kroz IPA II 2014-2020 projekat "Tehnička podrška za monitoring i implementaciju politika za zaštitu životne sredine i klimatskih akcija". Aplikiraće se i za sredstva kod Evropske agencije za zaštitu životne sredine i Norveškog fonda.

U saradnji sa Svjetskom bankom, realizuje se projekat **„Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje“**, koji se odnosi se na četiri (4) crne ekološke tačke: U okviru aktivnosti na remedijaciji lokacije Brodogradilišta Bijela, do sada je izvezeno 38.488 tona opasnog grita u Španiju. Izvođač radova još nije obezbijedio potrebne dozvole za nastavak izvoza; U toku su radovi na remedijaciji lokacija flotacionog jalovišta Gradac (započeti 22. novembra 2019 – otvoren građevinski dnevnik) i deponije pepela i šljake Maljevac (započeti 18. septembra 2019 – otvoren građevinski dnevnik) u Pljevljima; U toku je izrada

¹⁴ Crna Gora je još 2016. godine donijela Nacionalnu strategiju održivog razvoja do 2030. godine (NSOR), kao dugoročnu razvojnu strategiju Crne Gore kojom se definišu rješenja za održivo upravljanje ljudskim, društvenim, prirodnim i ekonomskim resursima kao prioritet ukupnog održivog razvoja crnogorskog društva. Objektivno i integralno sagledavajući održivost nacionalnog razvoja, Crna Gora je među prvim državama Zapadnog Balkana koja je u potpunosti prihvatila i u nacionalni sistem integrisala zahtjeve Ujedinjenih nacija utvrđene Agendom za održivi razvoj do 2030. godine (Agenda 2030), kojom su definisani ciljevi održivog razvoja.

¹⁵ Projekat je sproveden u trogodišnjem periodu, od aprila 2016. godine do aprila 2019. godine.

tehničke dokumentacije za remedijaciju bazena crvenog mulja u KAP-u). Pozitivno je revidovan Projekat geološko-geotehničkih istraživanja i u toku je sprovođenje geoloških istraživanja.

Rehabilitacija i proširenje sistema za vodosnabdijevanje i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Nijesu u potpunosti obezbijeđena sredstva za realizaciju I faze mjera iz “Projekcija dugoročnog vodosnabdijevanja Crne Gore do 2040. godine”. Na planu izgradnje operativnih postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV), aktivnosti se realizuju u skladu sa planiranom dinamikom (izgradnja dva objekta godišnje). Raskinut je ugovor sa izvođačem za izgradnju postrojenja za tretman komunalnih otpadnih voda u Herceg Novom (u toku je angažovanje izvođača koji će završiti preostale radove, u skladu sa mogućnostima iz Ugovora). Završena je izgradnja postrojenja za tretman komunalnih otpadnih voda u Beranama, dok su ugovoreni radovi u fazi realizacije još za projektovanje i izgradnju tri PPOV-a u Danilovgradu, Andrijevi i Petnjici. Takođe, potpisan je finansijski ugovor za projekat izgradnje Postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV), kanalizacione mreže i postrojenja za sušenje kanizacionog mulja za Glavni grad Podgorica u iznosu od 50,35 mil.€. Projekat će se realizovati u fazama. U toku su tenderski postupci (sa različitim stepenom realizacije) za sekundarnu mrežu, glavni kolektor i pješački most na Morači, kao i za postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda. U toku su i aktivnosti na izgradnji i razvoju kanalizacione mreže i vodovodne mreže u Ulcinju i Baru i Herceg Novom. Izvršena je prijava radova na izgradnji kolektora u dužini od 5,5 km u Podgorici u ukupnom iznosu od 6,64 mil.€. Ugovor o proslijeđivanju WBIF bespovratnih sredstava u iznosu od 4,6 mil. je potpisan 10. VI 2019. Za realizaciju dugoročnih mjera u Tivtu, Kotoru, Herceg Novom, Perastu, Risnu u oblasti otpadnih voda vrijednih 30,8 mil.€, WBIF je obezbijedio bespovratna sredstva u iznosu od 4,6 mil. €, a ostala sredstva su obezbijeđena iz kredita KfW banke i internih sredstava. Obezbijeđen je grant WBIF-a u iznosu od 2,99 mil.€, za izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Bijelo Polje ukupne procijenjene vrijednosti od 5,63 mil.€. Postrojenje za tretman komunalnih otpadnih voda kapaciteta 20.000 ES u Beranama je pušteno u probni rad. Projekat „Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Bijelo Polje“ realizovaće se sredstvima iz kredita Evropske investicione banke u iznosu od 2,85 mil.€ i granta Evropske investicione banke u iznosu 2,99 mil.€.

U oblasti komunalnih otpadnih voda uspostavljen je cjelovit strateški okvir za period do 2035. godine, donošenjem Plana upravljanja komunalnim otpadnim vodama Crne Gore (2020-2035), kao rezultat revizije i ažuriranja Strateškog master plana za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore (2005-2029) i Master plana odvođenja otpadnih voda crnogorskog primorja i opštine Cetinje (2005-2029). Programom izgradnje kolektorskih sistema i postrojenja za tretman komunalnih otpadnih voda, koji se donosi za period do 2022. godine, utvrđeni su operativni ciljevi: sanacija i zamjena dotrajalih segmenata sistema za sakupljanje otpadnih voda, proširenje mreže sakupljanja otpadnih voda na područja bez adekvatnih usluga i obezbjeđenje adekvatnog prečišćavanja komunalnih otpadnih voda.

Upravljanje otpadom. Urađeni su glavni projekti za izgradnju reciklažnog dvorišta sa sortirnicom za Opštinu Berane, izgradnju transfer stanice u opštini Andrijevi, izgradnju reciklažnog dvorišta i transfer stanice u Opštini Mojkovac (realizacija u toku), kao i za sanaciju neuređenog odlagališta „Komarača“ u Opštini Plav. U toku su radovi na izgradnji transfer stanica u opštinama Mojkovac i Andrijevi (planira se da radovi budu završeni do kraja 2020. godine). Ugovoreni su izrada projektne dokumentacije i izvođenje radova za sanaciju neuređenog odlagališta „Ćafe“ u opštini Bar, ugovoreni su radovi na izgradnji reciklažnog dvorišta sa sortirnicom u Opštini Berane. Završene su aktivnosti na pripremi javnog oglasa za odabir firme koja će realizovati izradu projektne dokumentacije za izgradnju reciklažnog dvorišta sa sortirnicom i transfer stanicom u Opštini Pljevlja. Takođe, pripremljeni su uslovi za realizaciju

projekta reciklažnog dvorišta u Opštini Kolašin, po principu projektuj i izgradi, koji je predviđen Planom javnih nabavki za 2020. godinu. U toku je izrada projektne dokumentacije za izgradnju četvrtog tijela deponije na lokaciji „Livade“ u Glavnom gradu Podgorici. U saradnji Ministarstva održivog razvoja i turizma i Evropske banke za obnovu i razvoj u završnoj je fazi izrada Predstudije izvodljivosti za izgradnju regionalnog centra za upravljanje otpadom, koji će opsluživati opštine na sjeveru Crne Gore (Bijelo Polje, Berane, Pljevlja, Rožaje, Plav, Andrijevica, Petnjica, Gusinje, Mojkovac, Kolašin i Žabljak).

Donijete su Izmjene i dopune Lokalne studije lokacije Regionalne sanitarne deponije čvrstog otpada „Čelinska kosa“, Opština Bijelo Polje, kojima su, shodno razvojnim potrebama, ponuđena planska rješenja kao preduslovi za izgradnju Regionalne deponije čvrstog otpada (centar za upravljanje otpadom) i izgradnju postrojenja za neškodljivo uklanjanje nusproizvoda životinjskog porijekla.

2.7 Javna uprava

Reformskim aktivnostima na implementaciji i upotpunjavanju normativnog okvira ostvaren je napredak u realizaciji ciljeva Strategije reforme javne uprave 2016-2020. U izmijenjenim uslovima i uticajem virusa Covid-19, uz unaprijeđenje tehničkih i tehnoloških kapaciteta i stručnim kadrom, za predstojeći period u društvenom i poslovnom životu podstiče se novi reformski pristup sa težištem na elektronske servise i komunikacije.

Utvrđen je Predlog zakon o izmjenama i dopunama Zakona o inspekcijskom nadzoru, a njegova primjena treba da doprinese kvalitetnijem i efikasnijem radu inspekcijskih organa. Pripremljen je Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o slobodnom pristupu informacijama i usaglašen sa Evropskom komisijom, ali zbog aktuelne situacije dodatne konsultacije su odložene za jul 2020. godine.

U 2019. godini proces reforme javne uprave tekao je planiranom dinamikom, uz angažovanje svih nadležnih institucija, kako u pogledu sprovođenja aktivnosti, tako i na polju monitoringa i koordinacije samog procesa. **Izveštaj Evropske komisije o napretku za 2019. godinu** pokazuje da je Crna Gora umjereno spremna za reformu javne uprave i da je dobar napredak postignut u oblasti srednjoročnog planiranja politika, zapošljavanja zasnovanog na zaslugama, te organizaciji državne uprave. Ohrabrujući su podaci o nivou od 66% zadovoljstva građana i privrednog sektora pruženim uslugama u 2019. godini. Za građane je taj nivo zadovoljstva u 2017. godini iznosio svega 42%.

Ministarstvo javne uprave (MJU) je nastavilo sa aktivnostima na koordinaciji i praćenju sprovođenja kratkoročnih i srednjoročnih mjera **Plana optimizacije javne uprave 2018-2020**. Tokom 2019. godine smanjen je broj zaposlenih za 253 na lokalnom, odnosno 149 na centralnom nivou. Produženo je sprovođenje mjere ograničavanja zapošljavanja na neodređeno i određeno vrijeme, a ciljne vrijednosti smanjenja broja zaposlenih prema Planu su 5% na centralnom i 10% na lokalnom nivou do 2020. Na osnovu ranije potpisanog finansijskog sporazuma, Evropska unija je krajem 2019. izdvojila dodatnih 2,1 mil.€ u cilju nastavka reformskih aktivnosti kako bi javna uprava Crne Gore postala pristupačnija i efikasnija¹⁶.

Tokom krize izazvane virusom Covid-19 informacione i komunikacione tehnologije (ICT) imale su ključnu ulogu u promociji i zaštiti zdravlja, sigurnosti ljudi, funkcionisanja obrazovnog, te održivosti privrednog i drugih sistema. Ovo je potvrda da je Crna Gora na polju digitalizacije stvorila kvalitetan i održiv okvir

---

¹⁶Ministarstvo javne uprave je 18. XII 2019. postalo **dio Evropske mreže javne uprave (EUPAN) u svojstvu zemlje posmatrača**, što predstavlja značajnu potvrdu rezultata Vlade u ovoj oblasti od strane Evropske unije, imajući u vidu izuzetno važan doprinos EUPAN-a cjelokupnom procesu reforme javne uprave.

za efikasne elektronske servise javne uprave, za širenje njihove strukture i dalje unapređenje kvaliteta. Podaci iz ovog perioda pokazuju porast korišćenja usluga na portalu eUprave za oko 20% u odnosu na 2019, kao i povećanje broja elektronskih zahtjeva putem e-maila za oko 25%. Uočena spremnost građana za prihvatanje elektronskog načina komunikacija podstičaj je za najavljenju digitalnu transformaciju društva, kako na ekonomskom, tako i na društvenom planu.

Razvoj elektronskih servisa predstavlja jedan od ključnih elemenata za predstojeće reforme javne uprave, ali i jedan od instrumenata procesa kreiranja pozitivnog poslovnog ambijenta i prestrukturiranja privrede. Imajući u vidu značajne efekte digitalizacije, a u cilju prevazilaženja aktuelnih izazova, do kraja 2020. godine, aktivnosti će biti usmjerene na:

- razvoj informatičke infrastrukture kao preduslova za procese dalje digitalizacije;
- izradu ključnih strateških dokumenata;
- potpuno tehnološko osavremenjavanje i upotreba modernih digitalnih platformi za razvoj novog web sajta Vlade Crne Gore, kao i novog savremenog portala eUprave i
- implementaciju započetih projekata, posebno elektronske naplate administrativnih taksi.